

Ds 2006:13

Var det bättre förr?

*Pensionärernas ekonomiska situation
i början av 2000-talet*

REGERINGSKANSLIET

Socialdepartementet

Förord

Hur pensionärerna har det ekonomiskt och hur deras ekonomi har förändrats är frågor som återkommande står i fokus. Svaren är många – och skiftande. Att uppfattningarna om hur pensionärerna har det många gånger varierar beror på vilken utgångspunkt man väljer. Det är många faktorer som påverkar den ekonomiska standarden och det går inte att väga samman alla faktorer i ett mått. Förutom nettoinkomsten är förmögenhet och utgifter sådant som både varierar stort och kan ha stor betydelse för den ekonomiska standarden. Pensionärerna är heller ingen homogen grupp, lika lite som de var en homogen grupp när de var i förvärsaktiv ålder. Ekonomin under pensionstiden speglar i stora drag ekonomin under den förvärsaktiva tiden. Det är därför stor skillnad på den ekonomiska standarden för dem med låg inkomst respektive hög inkomst. Sen beror det också på vilken grupp i samhället man jämför med. Det finns därför ingen absolut och entydig sanning om ålderspensionärernas ekonomiska standard. Sanningen får istället sökas genom att göra en sammanställning med skilda betraktelsevinklar. Sammantaget kan man då få en rimlig helhetsbild. Det är med denna utgångspunkt som Socialdepartementet i den här skriften redovisar beräkningar om pensionärerna och deras ekonomi.

Att mäta och följa pensionärernas standard är viktigt som underlag i samhällsdebatten och som underlag för politiken. Målet för politikområdet Ekonomisk äldrepolitik fokuserar också på en värdesäkrad grundtrygghet. Detta är skäl för att regelbundet mäta standarden för de äldre. Detta görs årligen inom Socialdepartementet och med viss regelbundenhet sammanställs

resultat i skrifter. Detta är den femte i ordningen – de tidigare har givits ut 1993, 1996, 1999 och 2002.

Avsikten med denna skrift är att ge en flerdimensionell bild av hur ålderspensionärerna har det ekonomiskt. Därmed hoppas vi kunna bidra till en ökad kunskap och kanske också undanröja en och annan missuppfattning om hur pensionärerna har det. Skriften har i allt väsentligt tagits fram av Magnus Sjöström och Sara Örnhall Ljungh som arbetar som analytiker på Socialförsäkringsenheten på Socialdepartementet. Därtill har en referensgrupp bestående av tjänstemän från Socialdepartementet bidragit med synpunkter på inriktning och innehåll. För beräkningar och analyser svarar författarna själva.

Stockholm i juni 2006

Marianne Jenryd
departementsråd

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	9
1 Inledning och metod	13
1.1 Disposition.....	13
1.2 Inkomstutvecklingen ur flera perspektiv.....	14
1.3 Inkomstbegrepp.....	15
1.4 Klassificeringar.....	15
1.5 Material.....	16
1.6 Demografisk översikt av pensionärerna	17
2 Pensionärernas inkomstutveckling ur ett individperspektiv.....	19
2.1 Förändrade regler 2003.....	19
2.2 Övergången 2002–2003: kraftigt förbättrat grundskydd.....	20
2.3 Minskat socialbidrag för dem som med ÄFS år 2003	22
2.4 Pensionärerna har svagare inkomstutveckling än förvärvsaktiva	24
2.5 Stora skillnader i inkomst mellan könen	25
2.6 Följsamhetsindexeringen har inneburit högre pensioner	27

2.7	Minskande inkomster över tiden för pensionärerna med de högsta inkomsterna.....	28
3	Förändringen i ekonomisk standard som nybliven ålderspensionär.....	31
3.1	Tillvägagångssätt	31
3.2	Klassificeringar	32
3.3	Inkomstkvoter fördelat på försörjningsstatus	32
3.4	Inkomstnivåer vid 66 år	33
3.5	Män och kvinnor – olika inkomster men nästan lika inkomstkvoter	34
3.6	Variationer i inkomstkvot inom olika grupper	35
3.7	Inkomstnivå och inkomstsammansättning vid ålderspension	36
4	Inkomster ur ett grupperspektiv	39
4.1	Stora skillnader i inkomstnivå	39
4.2	Allmän pension den viktigaste inkomstkällan.....	40
4.3	Hushållsperspektivet: förbättrade inkomster 1999–2004.....	43
4.4	Äldre kvinnor har lägst inkomst	45
4.5	Låg andel utsatta bland yngre pensionärer – hög andel bland äldre.....	46
4.6	Äldre ensamstående pensionärer har hög fattigdomsrisk.....	49
4.7	Låg andel socialbidragstagare bland pensionärerna.....	50
4.8	Gruppen ensamstående män 66–74 år har haft den sämsta inkomstutvecklingen	51
4.9	Andelen kvinnor med en inkomstgrundad pension har ökat i snabb takt.....	53
4.10	Minskad inkomstjämlighet 1999-2004	54
4.11	Minskande inkomstskillnader mellan nya pensionärer och gruppen i stort.....	56

5	Utgifter	59
5.1	Bostaden en stor utgiftspost för pensionärerna.....	59
5.2	Nio av tio pensionärer har en kontantmarginal	61
5.3	Ekonomisk kris vanligare bland förvärvsaktiva än pensionärer	62
6	Tillgångar och skulder	65
6.1	Pensionärerna har stora tillgångar i genomsnitt.....	65
6.2	Var femte pensionär saknar tillgångar	67
6.3	Pensionärshushållen rikare och har ökat sin förmögenhet mer än övriga	68
Bilaga 1	Att beräkna disponibel inkomst per konsumtionsenhet.....	71
Bilaga 2	Regelförändringar 1999–2006	75

Sammanfattning

Det var inte bättre förr! Så skulle man kortfattat och förenklat kunna beskriva pensionärernas ekonomiska standard under början av 2000-talet. Men självfallet krävs en problematisering och nyansering av detta påstående. Den här rapporten beskriver pensionärernas ekonomiska situation åren 1999–2004. Pensionärsgruppen har fått en förbättrad ekonomisk standard under dessa år.

Sett till den enskilde pensionärens inkomstutveckling har den förändrade omräkningsmetoden av pensionerna spelat in, följsamhetsindexeringen. Följsamhetsindexeringen var en del av pensionsöverenskommelsen som innebar att den allmänna pensionen sedan 2002 varit kopplad till inkomstutvecklingen för de förvärvsaktiva. Därmed har möjligheten till reall höjda pensioner infunnit sig. För de sämst ställda pensionärerna betydde i sin tur införandet av garantipension och äldreförsörjningsstöd 2003 en förbättrad inkomst.

Pensionärsgruppen är stor och heterogen, nästan en femtedel av befolkningen är pensionärer. Att beskriva pensionärernas ekonomi med en enda entydig bild går i själva verket inte. Istället belyser vi i den här rapporten ämnet ur olika perspektiv och med olika tillvägagångssätt. Några av slutsatserna kan sammanfattas enligt följande:

- En del av pensionsöverenskommelsen var införandet av garantipensionen 2003. Den innebar att pensionärer utan ATP fick en stor inkomstförbättring (i snitt 14 procent). Se kapitel 2.
- Ur ett individperspektiv har många pensionärer fått en höjd inkomst, trots att en ökande ålder ofta kännetecknas av minskande arbets- och tjänstepensionsinkomster. Orsakerna är förutom det stärkta grundskyddet följsamhetsindexeringen fr.o.m. 2002. Pensionärernas inkomstutveckling har ändå varit lägre än den för personer i arbetsför ålder. De pensionärer som minskat sin inkomst under perioden 1999-2004 är främst de som haft de högsta inkomsterna. Se kapitel 2.
- Övergången från förvärvsarbete till pension innebär en förändrad inkomst. Årskullen född 1938 hade som nyblivna pensionärer en inkomst motsvarandes 93 procent av den inkomst de hade vid 61–63 års ålder. Se kapitel 3.
- 77 procent av pensionärernas inkomster kommer från det allmänna pensionssystemet. 14 procent kommer från tjänstepensioner och 4 procent från privata pensioner. Pensionärskvinnornas snittinkomst är 69 procent av männens. Se kapitel 4.
- Pensionärerna som *grupp* har förbättrat sin ekonomiska standard. Då nyblivna pensionärer successivt ersätter äldre med lägre inkomster ökar medianinkomsten i pensionärsgruppen.
- Det finns betydande inkomstskillnader mellan unga och gamla pensionärer, mellan sammanboende och ensamstående pensionärer och mellan män och kvinnor. Se kapitel 4.
- Ekonomisk utsatthet (låg inkomst relativt befolkningen i stort) är vanligare bland äldre ensamstående pensionärer. Samtidigt är socialbidragstagandet bland pensionärer lågt, 1 procent jämfört med 4 procent för hela befolkningen. Se kapitel 4.
- Boendet är en stor utgiftspost för pensionärerna. En tredjedel av utgifterna kan hänföras till detta. Se kapitel 5.

- Pensionärerna har relativt stora tillgångar jämfört med övriga befolkningen (kapitel 6). Det yttrar sig bl.a. i att en större andel har en kontantmarginal och att ”ekonomisk kris” är klart mer ovanligt bland pensionärer jämfört med den övriga befolkningen. Se kapitel 5.

1 Inledning och metod

Den här rapporten syftar till att ge en bild av ålderspensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden i början av 2000-talet. Rapporten är den femte i ordningen från Socialdepartementet på detta tema, varav den föregående behandlade utvecklingen under 1990-talet (Ds 2002:14). Avsikten med den löpande rapporteringen är att ge ett faktaunderlag samt bidra med nya perspektiv till diskussionen om pensionärernas ekonomi.

Sverige har numer ett reformerat pensionssystem som vilar på en bred politisk överenskommelse i riksdagen. Det reformerade pensionssystemet med dess följdreformer har påverkat dem som varit pensionärer under den undersökta tidsperioden, men framförallt berör pensionsreformen kommande årskullar pensionärer som omfattas av de nya intjänandereglererna.

Det bör understrykas att rapporten endast inbegriper det rent ekonomiska perspektivet. Rapporten behandlar inte ämnen som t.ex. pensionärernas hälsa, vårdbehov och sociala levnadsförhållanden.

1.1 Disposition

Undersökningen redovisas i fem kapitel och är disponerad på följande sätt. I kapitel 2 analyseras inkomstutvecklingen genom att följa en och samma pensionärsgrupp över tiden. Bland annat analyseras där införandet av garantipensionen 2003 som var en del av pensionsreformen.

Ett ofta förekommande ämne för debatt är hur stor inkomsten vid pensionering blir i förhållande till slutlönen. I dessa sammanhang sker diskussionen inte sällan utifrån teoretiska typfallsberäkningar för hypotetiska individer. I kapitel 3 presenteras resultat baserat på faktiska uppgifter över hur inkomsten förändrades när årskullen född 1938 pensionerades.

Kapitel 4 ägnas åt utvecklingen ur ett grupperspektiv. Bland annat framgår hur pensionärernas inkomster är sammansatta av olika inkomstkällor. Här jämförs också pensionärernas inkomststandard inbördes och med de förvärvsaktiva. Även andelen ekonomiskt utsatta i olika grupper mäts.

Jämfört med inkomsterna är det svårt att med samma detaljrikedom kartlägga pensionärernas utgifter. Kapitel 5 innehåller emellertid en översikt.

Kapitel 6 ger en bild av pensionärernas förmögenhetssammansättning jämfört med de förvärvsaktiva.

1.2 Inkomstutvecklingen ur flera perspektiv

För att ge en så rättvisande och mångsidig bild som möjligt av pensionärernas ekonomiska standard behövs flera angreppssätt som kompletterar varandra. I den här rapporten används i huvudsak två olika metoder för att jämföra utvecklingen åren 1999–2004, panelanalys och gruppanalys.

En panelanalys innebär att man följer *samma individer* ett antal år i ett paneldatamaterial. På så vis tillkommer inga nya eller utgår några personer i materialet. Metoden ger svar på frågor om hur inkomsterna utvecklats, t.ex. för dem som varit pensionärer hela tiden mellan åren 1999 och 2004. Panelanalysen ger således information om hur inkomstutvecklingen varit för den enskilde och orsaksfaktorer som förklarar den.

Pensionärerna som *grupp* betraktat är det andra sättet att visa utvecklingen på. Här jämförs samma åldersgrupp, t.ex. alla över 65 år eller 66–74-åringar, under en följd av år. Varje år innehåller ett nytt tvärsnitt. Pensionärsgruppen förändras löpande genom att nya personer tillkommer. De nytillkomna pensionärerna har

exempelvis sedan lång tid uppvisat högre inkomster än de som lämnat gruppen.¹ Genom denna metod får vi bl.a. svar på hur pensionärerna som grupp har det ekonomiskt jämfört med övriga och hur detta förhållande förändras över tiden. Den upprepade tvärsnittanalysen kallas för *gruppanalys*.

1.3 Inkomstbegrepp

I rapporten används flera olika inkomstbegrepp. *Bruttoinkomsten* är inkomsten före skatt. I detta inkomstbegrepp inkluderas arbetsinkomster, skattepliktiga transfereringar (pensioner m.m.) och kapitalinkomster.² När kapitalinkomster exkluderas kallas inkomsten *förvärvsinkomst*.

Den *disponibla inkomsten* är bruttoinkomsten efter beskattning med tillägg för skattefria transfereringar. Den disponibla inkomsten avspeglar givetvis det ekonomiska utrymmet bättre än bruttoinkomsten.

Disponibel inkomst redovisas oftast på individnivå. Ibland tas också hänsyn till hushållets storlek och hushållets sammanlagda inkomster vilket ger den *disponibla inkomsten per konsumtionsenhet*. På så vis blir inkomststandarden för olika familjetyper mer rättvisande, och gör inkomsten för t.ex. individer i barnfamiljer mer jämförbar med ensamstående pensionärers. Tillvägagångssättet beskrivs mer utförligt i bilaga 1.

1.4 Klassificeringar

Definitionen av ålderspensionär har i den här rapporten utslutande gjorts efter ålder. Alla personer som under året skall fylla 66 år eller mer klassas som pensionärer. En åldersgräns på 66 år är självklart ingen garant för att enbart ålderspensionärer därigenom studeras. Några väljer att förlänga sitt förvärvsliv och

¹ Förutom att nyblivna pensionärer tillkommer varje år förändras gruppen genom dödsfall, ut- och invandring.

² Kapitalinkomsterna har att göra med personens förmögenhetssituation vars betydelse framgår av kapitel 6.

vänta med att ta ut sin pension. Men eftersom detta fortfarande är relativt ovanligt har ovanstående definition valts.³

1.5 Material

Framförallt har två datamaterial använts.

Undersökningen om *Hushållens ekonomi* (HEK) från SCB är ett tvärsnitt som beskriver framförallt inkomsterna för Sveriges befolkning. Med hjälp av ett stort antal uppgifter kan olika inkomster beräknas, exempelvis arbetsinkomst och disponibel inkomst. Redovisningar kan göras efter bl.a. ålder, kön, och hushållstyp. HEK-undersökningen genomförs varje år och baseras på ett urval av befolkningen. 2004 var det t.ex. 17 600 hushåll som ingick i undersökningen. De utvalda hushållen får i en telefonintervju besvara frågor om bl.a. hushållets sammansättning samt boende- och sysselsättningsförhållanden. Dessa uppgifter kompletterar registerbaserade uppgifter. Svartsbortfallet på intervjufrågorna i HEK 2004 var 29 procent, men bortfallet i de registerbaserade uppgifterna är obetydligt.

Individdatabasen LINDA har använts i individperspektivet, dvs. när samma personers inkomster följs under en serie av år.⁴ LINDA är en panelurvalsundersökning och bygger enbart på registeruppgifter. Inkomståret 1994 drogs ett obundet slumpmässigt urval om 300 000 personer. Dessa urvalspersoner bildar en panel som kan följas från 1968, första året som SCB har totalräknad inkomststatistik, och framåt. För att urvalet skall kunna användas för tvärsnittsstudier varje enskilt år kompletteras urvalet med nya urvalspersoner så att urvalet motsvarar 3 procent av befolkningen respektive år. LINDA sammanställs av SCB. Då LINDA bygger på registeruppgifter finns inget svartsbortfall.

³ År 1999 hade 99 procent av personerna som skulle fylla 66 år under året tagit ut någon pension. Med det reformerade pensionssystemets livsinkomstprincip och flexibla pensionsålder bör även den effektiva pensionsåldern, den genomsnittliga ålder då folk går i pension, öka framöver. Detta gör begreppet ålderspensionär mer svåravgränsat. Att som i den här rapporten definiera gruppen pensionärer till att vara personer som under året skall fylla 66 år eller mer bör därför omprövas i kommande studier.

⁴ LINDA=Lonitudinella individdatabasen.

Eftersom varken HEK eller LINDA är totalundersökningar medför detta att resultaten har slumpmässiga urvalsfel, vilka är mindre i LINDA p.g.a. urvalsstorleken. För HEK gäller med avseende på intervjufrågorna även bortfallsfel. Läsaren bör vara medveten om att en felmarginal finns, särskilt när antalet observationer är få.

1.6 Demografisk översikt av pensionärerna

Ålderspensionärerna är en stor och heterogen grupp – pensionärerna som åldersgrupp utgör närmare en femtedel av befolkningen. För att ge en inledande bild av pensionärsgruppen presenteras här några översiktliga demografiska fakta.

Demografiska fakta för år 2005:

Antal personer 65 år och äldre:	1 565 377
andel kvinnor:	57%
Antal personer 65–74 år:	766 276
andel kvinnor:	52%
Antal personer 75–84 år:	571 159
andel kvinnor:	58%
Antal personer 85 år och äldre:	227 942
andel kvinnor:	68%
Andel 65 år och äldre av befolkningen:	17%

Källa: SCB.

2 Pensionärernas inkomstutveckling ur ett individperspektiv

I det här kapitlet används panelmetoden, dvs. samma individer följs under hela perioden. Inkomstbegreppet är den *individuella disponibla* inkomsten, summan av den enskilde individens samtliga inkomster inklusive kapitalinkomster och transfereringar efter avdragna skatter.

2.1 Förändrade regler 2003

Inledningsvis studeras inkomstförändringarna mellan två år, 2002 och 2003 för hela pensionärsgruppen. Motivet är den stora omläggning som skedde av de allmänna pensionerna årsskiftet 2002/2003, dvs. de anpassningar det reformerade allmänna pensionssystemet krävde.

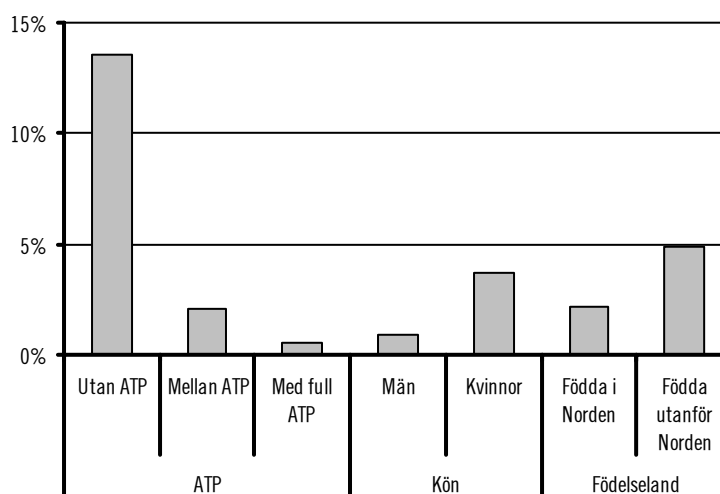
Det innebar bl.a. att pensionärerna skulle ha samma skatte regler (grundavdrag) som övriga i samhället. Istället för folkpension, pensionstillskott och det särskilda grundavdraget (SGA) för pensionärer infördes en fullt beskattad *garantipension*. ATP döptes om till *tilläggs pension*, i vilken den tidigare ATP:n men också den ATP-grundade folkpensionen inkluderades. Avsikten med denna omläggning var att ingen pensionär skulle få en lägre pension efter skatt jämfört med året innan. SGA år 2002 var utformat på så vis att det successivt minskade ju högre inkomst pensionären hade för att till slut bli lika stort som det allmänna grundavdraget för löntagare. Före omläggningen hade pensionärer med låg inkomst ett särskilt grundavdrag som var detsamma som deras inkomst i form av folkpension och pensionstillskott.

De betalade därför ingen inkomstskatt. I och med omläggningen var det därför nödvändigt att skapa en garantipension som var så pass hög att ingen pensionär i någon kommun fick mindre kvar efter det att beskattningen skett.

2.2 Övergången 2002–2003: kraftigt förbättrat grundskydd

Nettoförbättringen i disponibel inkomst blev ganska påtaglig för vissa grupper, speciellt för pensionärer med garantipension boende i sådana kommuner där kommunalskattesatsen var låg.

Diagram 2.1 Genomsnittligt förändrad disponibel inkomst i löpande priser mellan 2002 och 2003 för olika pensionärsgrupper

Källa: LINDA 2002–2003.

Effekterna av omläggningen på pensionärernas disponibla inkomster framgår av diagram 2.1. För samtliga pensionärer så var den genomsnittliga förändringen drygt 2 procent – i princip en

oförändrad inkomst med hänsyn taget till inflationen. Däremot fanns stora skillnader beroende på vilken ATP personerna hade 2002. Personer med medelhög ATP hade i regel inget särskilt grundavdrag och berördes därför inte av övergången till garanti-pension. För dem som saknade ATP innebar införandet av garantipensionen en klar förbättring, i genomsnitt 14 procent. För gruppen med full ATP blev inte ökningen av den disponibla inkomsten särskilt hög. Det är en effekt av att vissa inkomster minskar eller upphör med ökande ålder. Exempelvis minskar arbetsinkomster som är klart mer förekommande bland personer med hög ATP. Vidare är vissa avtalspensioner utformade så att de upphör eller reduceras efter 5 år.

Kvinnor, som hade en 20 procent lägre inkomst än männen, erhöll en något större förbättring i genomsnitt, 4 jämfört med 1 procent.

De olika grupper som presenterats i diagram 2.1 ovan hade olika inkomstnivåer före omläggningen 2003. Inkomstnivåerna framgår av tabell 2.1. I tabellen visas också hur stor andel dessa delgrupper utgör av samtliga pensionärer. Andelen utan ATP, som har fått en ganska stor förbättring, utgör cirka sex procent av samtliga pensionärer. En annan relativt liten grupp som enligt diagram 2.1 fick en god inkomstförbättring 2003 var de utom-nordiskt födda pensionärerna.

Tabell 2.1 Disponibel inkomst år 2002 och andel av pensionärerna

Pensionärsgrupp	Medianinkomst	Andel procent
Utan ATP	63 000	6
Mellan ATP	105 000	87
Med full ATP	207 000	7
Män	121 000	42
Kvinnor	97 000	58
Födda i Norden	106 000	95
Födda utanför Norden	99 000	5
Samtliga 66+	106 000	100

Källa: LINDA 2002.

Sammanfattningsvis medförde övergången 2002–2003 en inkomstutjämnning inom pensionärsgruppen genom de relativt stora nettoförbättringar som skedde för gruppen utan ATP.

2.3 Minskat socialbidrag för dem med ÄFS år 2003

Samtidigt med garantipensionen infördes även *äldreförsörjningsstödet* (ÄFS) för personer 65 år eller äldre. Utgångspunkten för denna reform var att den permanenta försörjningen för människor över 65 år inte bör tryggas genom försörjningsstöd (socialbidrag) eftersom det är avsett för personer med tillfälliga ekonomiska problem. Här undersöks hur socialbidragstagandet i denna grupp förändrats sedan äldreförsörjningsstödet infördes 2003.

Analysen har gjorts utifrån de personer i LINDA-databasen som fick ÄFS år 2003.¹ De hushåll som dessa individer tillhörde har sedan undersökts året före, 2002. Eftersom socialbidrag är ett stöd som utges beroende på hela hushållets ekonomi sker analysen på hushållsnivå, dvs. båda vuxnas inkomster inräknas.

Hushållen med ÄFS ökade sin reala disponibla inkomst med 10 procent det år de fick ÄFS jämfört med året innan. Av tabell 2.2 framgår att andelen ÄFS-hushåll med socialbidrag minskade från 76 till 62 procent mellan 2002 och 2003. Eftersom ungefär hälften av alla hushåll med ÄFS bestod av någon person *yngre* än 65 år (vilka ej har rätt till ÄFS) har de hushåll där bägge personerna i hushållet var över 65 år särredovisats. För dessa hushåll minskade andelen som någon gång fått socialbidrag under året än mer, från 78 procent till 43 procent.

Utöver detta framkommer också en annan förändring: socialbidragen efter reformen blev klart lägre. Det genomsnittliga socialbidraget år 2002, både avseende hela gruppen och de hushåll där bägge var över 65 år, var omkring 90 000 kronor. Det genomsnittliga bidraget för hela gruppen hade år 2003 minskat till 40 procent av beloppet år 2002. För dem över 65 hade det genomsnittliga socialbidraget minskat till 10 procent av föregående års belopp.

Tabell 2.2 Andel av ÄFS-hushållen med socialbidrag, genomsnittligt belopp

		2002	2003
Andel med socialbidrag, procent	Hela gruppen	76	62
	varav bägge över 65	78	43
Genomsnittligt socialbidrag, kronor	Hela gruppen	88 000	37 000
	varav bägge över 65	92 000	9 000

Källa: LINDA 2002 och 2003.

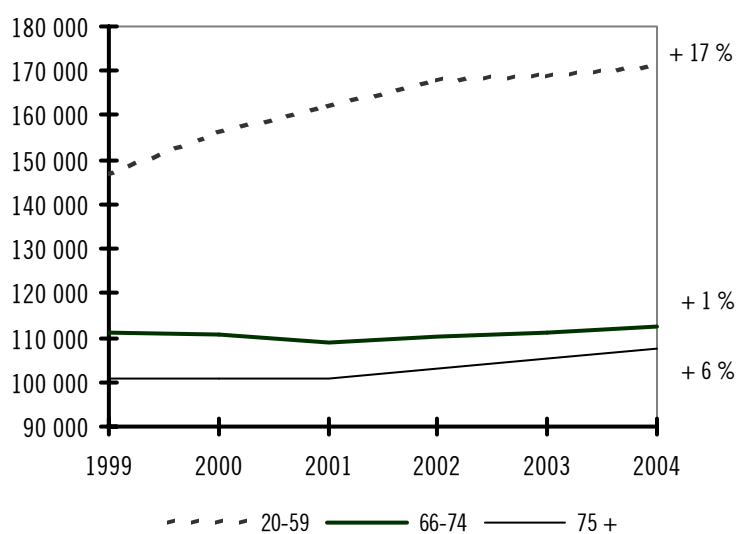
¹ Villkoret för att vara med i studien var att personen mottagit ÄFS år 2003, varit gift/sammanboende under 2002 och 2003 och att bägge personerna i hushållet funnits med i urvalet bägge åren. Antalet ÄFS-tagare totalt i riket var i september 2003 knappt 13 000. I denna studie ingår individer motsvarande 5 500 (cirka 45 procent av dem som fick ÄFS).

Sammanfattningsvis har således införandet av äldreförsörjningsstödet inneburit att behovet av socialbidrag minskat andelsmässigt och i än större grad beloppsmässigt.

2.4 Pensionärerna hade svagare inkomstutveckling än förvärvsaktiva

Utvecklingen av den disponibla inkomsten för tre olika åldersgrupper mellan 1999–2004 redovisas i diagram 2.2 nedan. Grupperna är definierade utifrån den ålder individerna hade 1999. Till exempel är den grupp som benämns 66–74 de som 1999 var i denna åldersklass. Vid det sista mätåret 2004 var personerna i denna grupp följaktligen 71–79 år.

Diagram 2.2 Disponibel inkomst (medianen) i 2004 års priser för tre åldersgrupper 1999–2004

Not: Åldersgrupper avser ålder 1999.

Källa: LINDA 1999–2004.

Den förvärvsaktiva panelen (20–59) har ökat sin disponibla inkomst med 17 procent 1999–2004. Den ”yngre” pensionärsgruppen (66–74) uppvisar i princip oförändrade inkomster över tiden. Det är vanligt att inkomsterna sjunker något med tiden för individer i dessa åldrar allteftersom arbets- och tjänstepensionsinkomster blir mindre. Att inte inkomsten sjunkit kan till viss del tillskrivas följsamhetsindexeringen, dvs. att tilläggspensionen varit kopplad till inkomstutvecklingen för de förvärvsaktiva fr.o.m. årsskiftet 2001/2002.² Den äldsta åldersgruppen (75+) har ökat sin reala inkomst något, 6 procent mellan 1999 och 2004. Det förbättrade grundskyddet (garantipension, bostadstillägg) är en av orsakerna till detta.

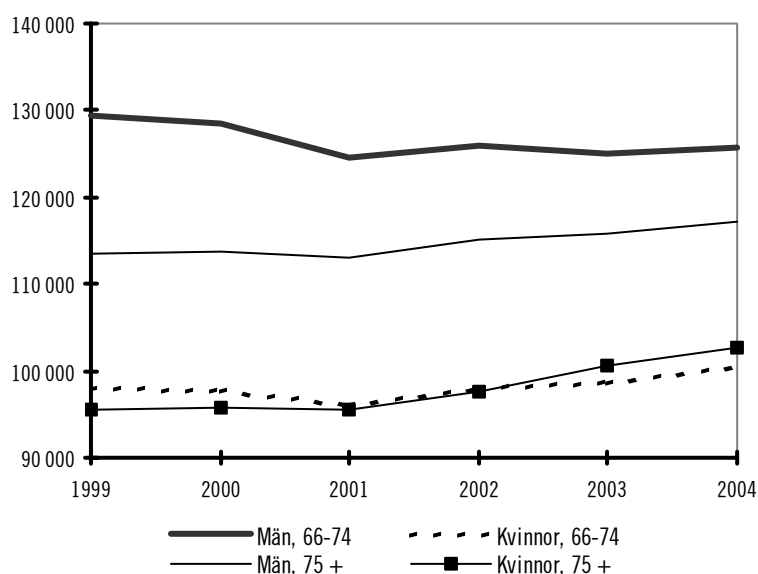
1999 hade gruppen 66–74 år en disponibel inkomst som var 76 procent av inkomsten för dem i arbetsför ålder. År 2004 var motsvarande siffra 66 procent. Det är ett resultat som kan förväntas då de flesta i förvärvsaktiv ålder ökar sin reala inkomst med åren samtidigt som pensionärsåren innebär minskande inkomstströmmar från t.ex. arbete, tjänstepension och privata försäkringar. Dessutom var pensionernas indexering så utformad att uppräkningsen blev något lägre än löneutvecklingen (detta gällde också i ATP-systemet).

2.5 Stora skillnader i inkomst mellan könen

I diagram 2.3 visas inkomstutvecklingen för pensionärerna uppdelat på män och kvinnor och på åldersklasserna 66–74 respektive 75+.

² För vidare information om följsamhetsindexeringen, se avsnitt 2.6.

Diagram 2.3 Utveckling av disponibel inkomst (medianen) i 2004 års priser män och kvinnor

Not: Åldersgrupper avser ålder 1999.

Källa: LINDA 1999–2004.

Kvinnorna har en betydligt lägre inkomstnivå än männen, men skillnaden mellan könen har minskat något under perioden.

Kvinnor i båda åldersgrupperna och män 75+ har haft en positiv inkomstutveckling mellan 1999 och 2004. Detta kan förklaras av införandet av garantipensionen, förbättrat bostadstillägg (BTP) samt följsamhetsindexeringen eftersom det är efter 2001 som förbättringen skett. Kvinnorna i ålderskategorin 75+ har under perioden fått en högre inkomst än den yngre kvinnopanelen. En av anledningarna till detta är att BTP är mer förekommande bland de äldre. Eftersom BTP är inkomstprövat mot hela hushållets inkomster är det vanligare bland ensamstående.

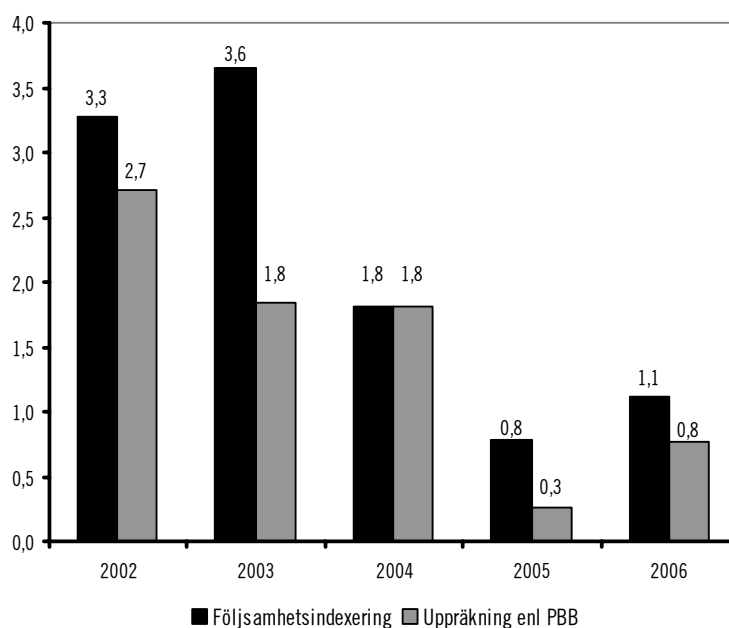
Den enda gruppen som minskat sin inkomst under perioden är män 66–74 år. Minskande arbets- och tjänstepensionsinkomster förklarar denna reduktion, men har till viss del motverkats av en god uppräkningsindexering av den allmänna pensionen genom följsamhetsindexeringen.

2.6 Följsamhetsindexeringen har inneburit högre pensioner

Den allmänna pensionens utveckling över tid är beroende av hur den omräknas varje årsskifte. Som tidigare nämnts introducerades en ny uppräkningsmetod av tilläggspensionerna årsskiftet 2001/2002, följsamhetsindexeringen. Tanken är att pensionerna skall få en starkare koppling till inkomstutvecklingen för de förvärvsaktiva. Tidigare omräknades de efter prisbasbeloppets förändring (grundat på konsumentprisindex). Följsamhetsindexeringen har sedan introduktionen givit reellt förhöjda tilläggspensioner varje år. I diagram 2.4 nedan visas skillnaderna mellan följsamhetsindexeringen och en uppräkningsindexering med prisbasbeloppet. Sammanlagt under perioden 2002–2006 har följsamhetsindexeringen inneburit en uppräkningsindexering om 11,1 procent, att jämföra med 7,6 procent för prisbasbeloppet.

Diagram 2.4 Procentuell uppräknings av följsambetsindexeringen och prisbasbeloppet (PBB) 2002–2006

Procent

2.7 Minskande inkomster över tiden för pensionärerna med de högsta inkomsterna

En uppdelning av pensionärerna har gjorts efter inkomster. Indelningen har gjorts i fem lika stora grupper (kvintiler) där kvintil 1 innehåller de 20 procent pensionärer som 1999 hade de lägsta disponibla inkomsterna och kvintil 5 de 20 procent som hade de högsta.

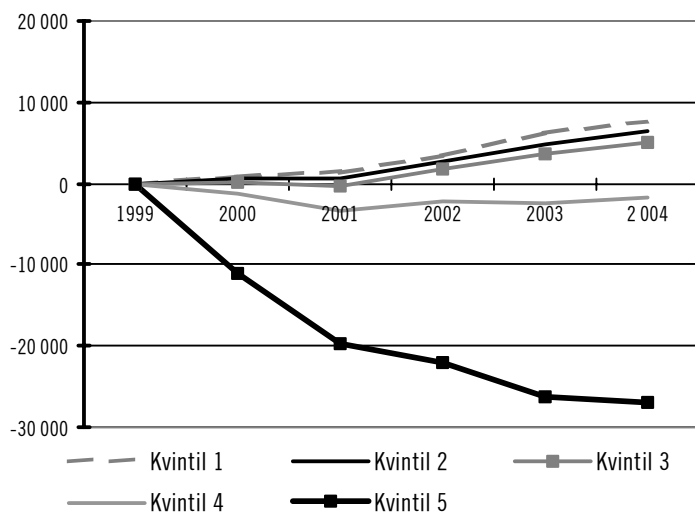
Tabell 2.3 Disponibel inkomst (medianvärden) kvintil 1–5 bland pensionärerna 1999 i 2004 års priser

Kvintil	Inkomst 1999
1	63 000
2	91 000
3	106 000
4	127 000
5	190 000

Källa: LINDA 1999.

Kvintil 5 hade i början av perioden tre gånger så hög inkomst som kvintil 1 – en skillnad som avtagit under perioden 1999–2004. I diagram 2.5 visas förändringen i disponibel inkomst för dessa grupper.

Diagram 2.5 Förändringen i disponibel årsinkomst jämfört med 1999 för kvintil 1–5 bland pensionärerna. Medianvärden i 2004 års priser

Källa: LINDA 1999–2004.

De med de lägsta inkomsterna har fått ökade inkomster genom ett förbättrat grundskydd samtidigt som de med de högsta inkomsterna fått en minskning av inkomsterna. I början av perioden hade den rikaste femtedelen en betydande del (57 procent av den sammanlagda inkomsten brutto) från kapital, arbete och tjänstepension och dessa reducerades med tiden. Mest har kapitalinkomsterna minskat, från knappt 30 procent av de totala inkomsterna år 1999 till 19 procent år 2004.

3 Förändringen i ekonomisk standard som nybliven ålderspensionär

De allra flesta räknar med att inkomsterna kommer att minska något när man går i pension. Här visas hur inkomsten förändrades från slutet av den förvärvsaktiva tiden (61–63 års ålder) till början av pensionstiden (66 års ålder) för ett urval av faktiska fall.

3.1 Tillvägagångssätt

Från databasen LINDA har de födda 1938 valts ut. Dessa nådde 66 års ålder 2004.¹ Hur förhöll sig deras inkomst som nyblivna ålderspensionärer till den inkomst de hade före pensioneringen? I det här kapitlet beräknas *inkomstkvoten*. Denna har definierats som:

- Den disponibla inkomsten vid 66 års ålder dividerat med den genomsnittliga disponibla inkomsten när personen var 61–63 år.²

Genomsnittet av inkomsterna under tre år har valts för att avspegla inkomststandarden före pensionering, de tre åren när individen var 61–63 år. Skälet är att inkomsterna kan variera över åren. Vidare har det 64:e året utelämnats eftersom många trappar

¹ Årskullen är den första som till en del berörs av det reformerade pensionssystemet (till 4/20 omfattning). Totalt är det 4 643 personer i materialet som tagit ut sin pension år 2004, vilket motsvarar cirka 82 000 personer i riket. Andelen kvinnor är 51 procent.

² I samtliga fall har inkomsterna under den förvärvsaktiva tiden uppräknats med hjälp av KPI för att bli jämförbara med inkomsten vid 66 års ålder.

ned sitt arbete då och en del börjar lyfta någon form av ålderspension detta år. Även det 65:e året har exkluderats på grund av att det är ett gränsländ mellan arbete och pension. Därför valdes det år då samtliga individer vid årets slut fyllt 66 år som mätare av den ekonomiska standarden som nybliven pensionär. Ett villkor för att personerna skall vara med i det undersökta materialet är att de skall ha någon inkomst från den allmänna pensionen detta år.

3.2 Klassificeringar

Personerna i materialet har klassificerats efter de olika försörjningssituationer som de har haft vid 61–63 års ålder. Klassificeringen har gjorts enligt följande principer:

Försörjningsstatus	Klassificering	Antal (Andel)
61–63 år		
Sysselsatt	>50% av den sammanräknade förvärvs- inkomsten 61–63 år från förvärvsarbete	36 100 (44 %)
Förtidspensionär	Hade förtidspension vid 61 års ålder	25 200 (31 %)
Arbetslös	>50% av den sammanräknade förvärvs- inkomsten 61–63 år från arbetslöshets- kassa	3 600 (4 %)
Socialbidragstagare	Minst lika mycket från ekonomiskt bi- stånd som sammanräknad förvärvs- inkomst 61–63 år	800 (1 %)
Samtliga		82 000 (100 %)

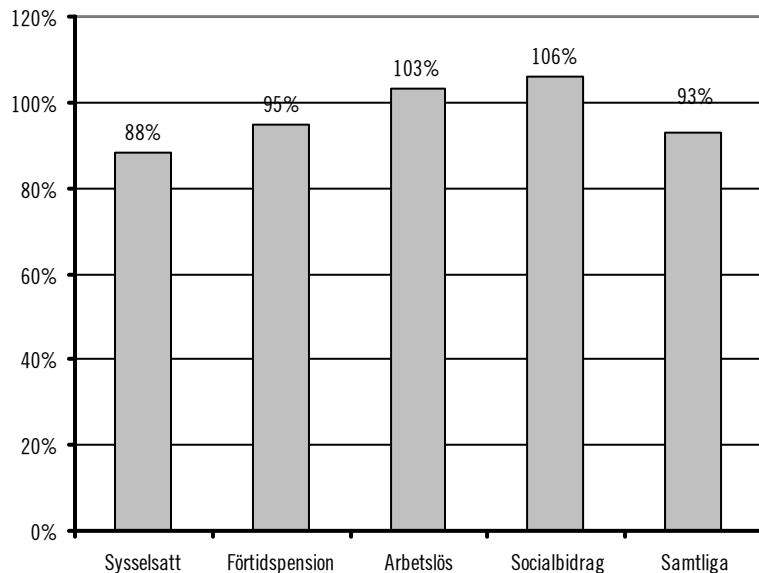
Not: Ett antal personer i materialet (20 %) uppfyller inte något av kriterierna ovan. Dessa särredovisas inte men ingår i redovisningen av samtliga.

3.3 Inkomstkvoter fördelat på försörjningsstatus

För hela årskullen är den disponibla inkomsten vid 66 års ålder 93 procent av den vid 61–63 år, dvs. en minskning med 7 procent för medianobservationen (diagram 3.1). För kategorin sysselsatta

är inkomstkvoten 88 procent. Observera att detta gäller standardförändringen för *nyblivna* ålderspensionärer. Inkomsten tenderar att minska med tiden då tjänstepensionsinkomster och löneinkomster avklingar.

Diagram 3.1 Inkomstkvoter. Medianvärden för olika kategorier. Födda 1938

Källa: LINDA 1999–2001, 2004.

3.4 Inkomstnivåer vid 66 år

En viktig kompletterande bild ges av inkomstfördelningen vid 66 års ålder. I tabell 3.1 presenteras den disponibla inkomsten vid ålderspension för de olika grupperna med medianen, percentil 90

och percentil 10.³ Gruppen sysselsatta har den högsta inkomstnivån vid pensionering men också den lägsta inkomstkvoten (se diagram 3.1 ovan). Generellt kan sägas att det finns ett negativt samband mellan inkomstkvot och inkomst före pension. Ju högre inkomst, ju lägre inkomstkvot.⁴

Tabell 3.1 Disponibel inkomst som 66-åring, medianen, percentil 10 och percentil 90 för olika kategorier

	Sysselsatt	Förtidspension	Arbetslös	Socialbidrag	Samtliga
Median	144 000	116 000	110 000	99 000	128 000
P10	91 000	78 000	77 000	–	83 000
P90	281 000	175 000	179 000	–	245 000

Not: Percentil 10 och 90 redovisas inte för socialbidragsgruppen eftersom antalet observationer är för litet.

Källa: LINDA 2004.

3.5 Män och kvinnor – olika inkomster men nästan lika inkomstkvoter

Det finns inga större skillnader mellan män och kvinnor vad gäller inkomstkvoten, se tabell 3.2. Dock gäller att kvinnor har en lägre inkomstnivå (tabell 3.3). Nyblivna pensionärer har en högre disponibel inkomst än pensionsgruppen i stort. Detta framgår då medianinkomsten för män respektive kvinnor i tabell 3.3 jämförs med de presenterade i diagram 2.3 i kapitel 2.

³ Percentil 90 motsvarar den inkomstnivå som 10 procent av individerna i respektive grupp överstiger.

⁴ Korrelationskoefficienten mellan dessa variabler var -0,3 i materialet.

Tabell 3.2 Inkomstkvoter för olika kategorier. Män och kvinnor.*Medianvärden*

	Sysselsatt	Förtidspension	Arbetslös	Socialbidrag	Samtliga
Män	89%	95%	107%	–	93%
Kvinnor	86%	95%	99%	–	92%

Not: Antalet observationer för kategorin socialbidragstagare är så få att dessa inte redovisas könsuppdelat.

Källa: LINDA 1999–2001, 2004.

Tabell 3.3 Disponibel inkomst som 66-åring. Medianen, percentil 10 och percentil 90 för olika kategorier. Män och kvinnor

		Sysselsatt	Förtidspension	Arbetslös	Socialbidrag	Samtliga
Median	Män	172 000	126 000	121 000	–	149 000
	Kvinnor	123 000	106 000	106 000	–	114 000
P10	Män	108 000	93 000	93 000	–	101 000
	Kvinnor	82 000	71 000	67 000	–	74 000
P90	Män	337 000	204 000	223 000	–	295 000
	Kvinnor	210 000	149 000	149 000	–	187 000

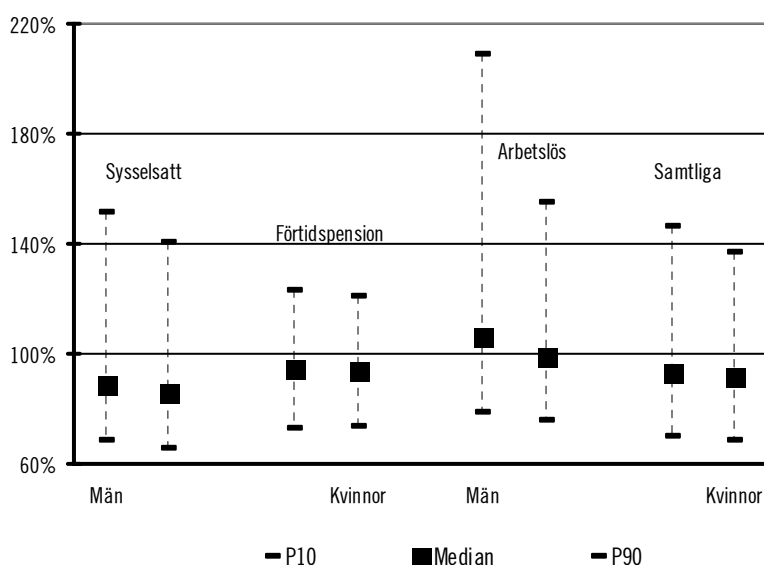
Not: Antalet observationer för kategorin socialbidragstagare är så få att dessa inte redovisas könsuppdelat.

Källa: LINDA 2004.

3.6 Variationer i inkomstkot inom olika grupper

Av diagram 3.2 framgår spridningen i inkomstkot inom varje försörjningskategori med medianen i mitten samt percentil 10 och 90 i respektive ände. Män och kvinnor redovisas. Exempelvis har 10 procent av de kvinnor som under sin förvärvstid klassats som sysselsatta en inkomstkot om 140 procent och högre. 10 procent i samma grupp har en kvot understigande 66 procent.

Diagram 3.2 Inkomstkvot för olika kategorier. Medianvärdet, percentil 10 och percentil 90. Kvinnor och män

Not: Antalet observationer för kategorin socialbidragstagare är så få att dessa inte redovisas könsuppdelat.

Källa: LINDA 1999–2001, 2004.

3.7 Inkomstnivå och inkomstsammansättning vid ålderspension

Det finns vissa skillnader mellan grupperna i hur inkomsten vid pension är sammansatt.

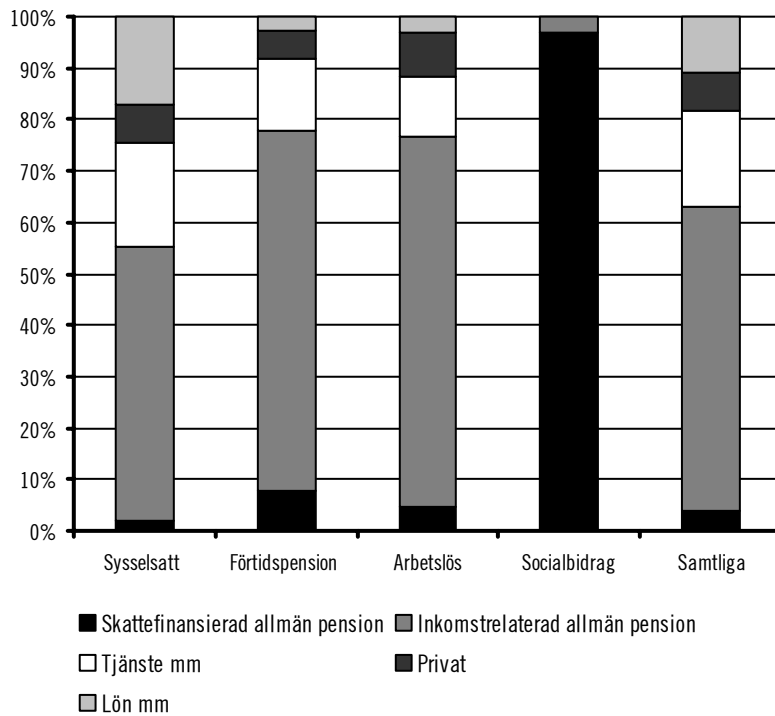
Sett till samtliga pensionärer födda 1938 kommer drygt 60 procent av inkomsterna från det allmänna systemet (skattefinansierad+inkomstrelaterad allmän pension). Tjänstepensionen spelar en relativt betydande roll med cirka 20 procentenheter. Löneinkomsterna motsvarar drygt 10 procent av den totala inkomsten.

Socialbidragsgruppen är den som mest avviker från mönstret. Den har i princip uteslutande grundskyddsförmåner från det allmänna systemet – personerna i socialbidragsgruppen har nästan ingen inkomstrelaterad pension eller annan typ av inkomst.

Diagram 3.3 Pensionsinkomstens sammansättning före skatt för olika kategorier (exklusive kapitalinkomster) vid 66 års ålder.

Pensionärer födda 1938.

Genomsnitt per kategori

Not: Skattefinansierad allmän pension är garantipension, bostadstillägg, särskilt bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd. Inkomstrelaterad allmän pension är tilläggspension, inkomstpension och premiepension.

Källa: LINDA 2004.

4 Inkomster ur ett grupperspektiv

I det här kapitlet studeras inkomsterna för pensionärerna ur ett grupperspektiv. Det innebär att pensionärsgruppen förändras mellan de studerade åren, varje år är således ett nytt tvärsnitt och innebär att en del personer utgått samt en del personer tillkommit. Grupperspektivet ger en bild av hur t.ex. inkomstförhållandena förändras över tiden och jämfört med andra grupper på grund av den förändrade sammansättningen – alltså ett annat sätt att analysera inkomstutvecklingen än panelanalysen i kapitel 2 och 3 där samma individer följdes över tiden. Det är inte uteslutande den förändrade sammansättningen som påverkar resultaten i gruppanalysen. En paneleffekt finns även i gruppanalysen då många personer tillhör en och samma grupp under de undersökta åren.

Kapitlet inleds med att undersöka hur pensionärernas olika inkomstkällor såg ut 2004.

4.1 Stora skillnader i inkomstnivå

Inkomsterna skiljer sig avsevärt åt mellan de olika inkomstklasserna bland pensionärerna. I tabell 4.1 visas de genomsnittliga inkomsterna före skatt (förvärsinkomster inklusive skattefria pensionsförmåner som t.ex. BTP) för kvintil 1–5 bland ålderspensionärerna.¹

¹ Kvintil 1 innehåller de 20 procent av ålderspensionärerna som hade de lägsta inkomsterna, kvintil 5 de 20 procent med de högsta inkomsterna etc.

Tabell 4.1 Inkomster före skatt 2004, kvintil 1–5 bland ålderspensionärerna
Medelvärden

Kvintil	Inkomst	Andel kvinnor	Genomsnittsålder
1	80 000	80%	78
2	120 000	76%	79
3	144 000	61%	78
4	174 000	41%	75
5	291 000	28%	74
Samtliga	162 000	57%	77

Not: Inkomst är här förvärvsinkomster samt bostadstillägg och åldreförsörjningsstöd.

Källa: Storumålet 2004.

Kvintil 5, de 20 procent med de högsta inkomsterna, har i genomsnitt nästan en fyra gånger så hög inkomstnivå som de i kvintil 1.²

Eftersom kvinnor i genomsnitt lever längre än män är majoriteten av pensionärerna kvinnor, 57 procent. Kvinnor är överrepresenterade i kvintil 1–3. I kvintil 5 är endast 28 procent kvinnor.

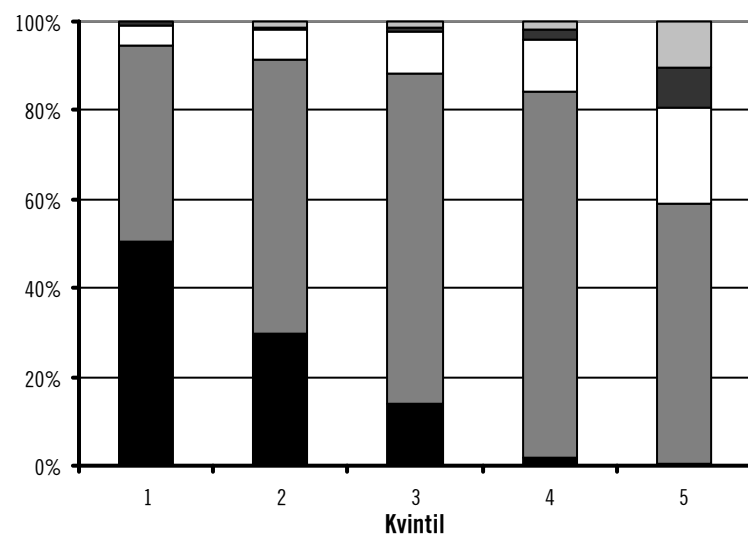
Vidare finns ett samband mellan genomsnittsålder och inkomst. Kvintil 4 och 5 har en yngre genomsnittsålder. Yngre pensionärer har en högre inkomst än gruppen i stort.

4.2 Allmän pension den viktigaste inkomstkällan

Av diagram 4.1 framgår hur stor andel av den totala inkomsten varje inkomsttyp utgör.

² Dessa skillnader minskar dock när man tar hänsyn till beskattning eftersom inkomstbeskattningen är progressiv samt att förmåner som t.ex. bostadstillägg, mer förekommande i lägre kvintiler, inte beskattas.

Diagram 4.1 Olika inkomstkällors andel av totalinkomsten (brutto) bland ålderspensionärerna 2004. Kvintil 1–5

■ Skattefin allm pension ■ Inkomstrel allm pension □ Tjänstepension
 ■ Privat pension ■ Lön mm

Not: I skattefinansierad allmän pension ingår garantipension, BTP, SBTP, äldreförsörjningsstöd och vissa efterlevandeförmåner. I inkomstrelaterad allmän pension ingår tilläggspension, inkomstpension och premiepension.

Källa: Storeruvallet 2004.

Den del av inkomsterna som i diagram 4.1 benämns som *skattefinansierad allmän pension* består av garantipension, bostadstillägg, särskilt bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd, de så kallade grundskyddsförmånerna i det allmänna pensionssystemet. Inslaget av dessa grundskyddsförmåner minskar ju högre kvintil som studeras.

Den *inkomstrelaterade allmänna pensionen* – tilläggspension (tidigare ATP), inkomstpension och premiepension – är en viktig beståndsdel för samtliga kvintiler.

Summeras de allmänna pensionsinkomsterna, dvs. grundskyddet och de inkomstrelaterade förmånerna, motsvarar dessa 77 procent (12+65 procent) av inkomstsumman för samtliga pensionärer. Se tabell nedan.

Tjänstepensioner, som intjänats genom olika kollektivavtalsbaserade system, är vanligt förekommande i samtliga kvintiler. Nivån skiljer sig däremot avsevärt beroende på kvintil. Tjänstepensioner utgör en större andel av totalinkomsten för personer som under sitt förvärvsliv har haft höga inkomster (inkomster överstigande intjänandetaket i det allmänna systemet). Att tjänstepensioner endast utgör 14 procent av totalinkomsten för samtliga pensionärer kan förklaras av att de reduceras efter en tid. Detta avspeglas också genom den lägre medelåldern i kvintil 5.

Privata pensionsinkomster finns nästan bara i kvintil 5. Liksom vissa tjänstepensioner reduceras de ofta efter en tids utbetalningar. Privata pensioner motsvarar 4 procent av pensionärernas totala inkomster.³

Tabell 4.2 Genomsnittlig inkomst från olika inkomsttyper 2004. Kvinnor och män

	Män		Kvinnor		Samtliga	
	Kronor	Procent	Kronor	Procent	Kronor	Procent
Skattefin allm pension	6 000	3	31 000	23	20 000	12
Inkomstrel allm pension	137 000	70	83 000	61	106 000	65
Tjänstepension	33 000	17	14 000	10	22 000	14
Privat pension	9 000	5	4 000	3	6 000	4
Lön mm	11 000	6	5 000	4	7 000	4
Summa	196 000	100	136 000	100	162 000	100

Källa: Storeruvalet 2004.

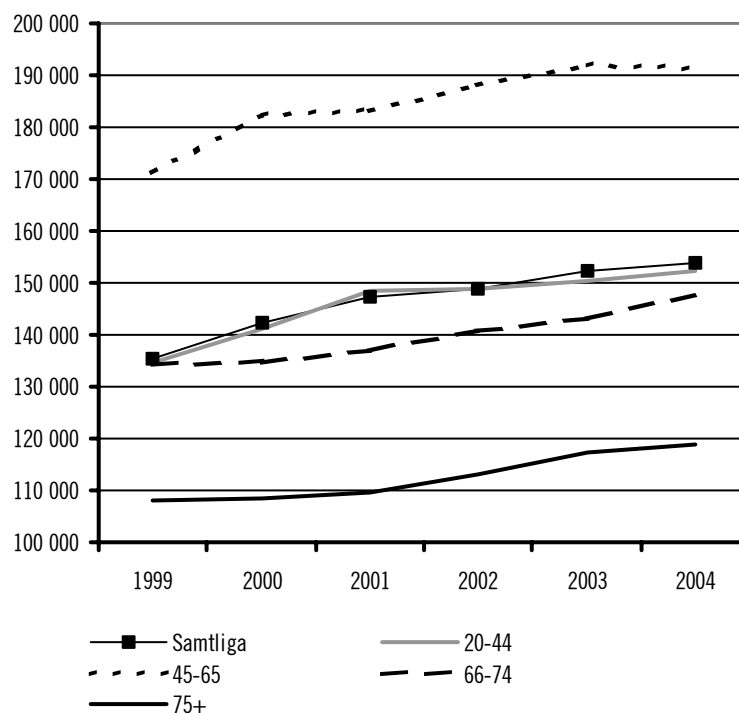
³ Privata pensionsinkomsters andel av inkomstsumman kommer troligen i framtiden att öka. Till exempel har avsättningarna till privata pensionsförsäkringar ökat högst markant de senaste femton åren, antalet personer som avsatt pengar till en privat pensionsförsäkring har mer än fördubblats sedan början av 1990-talet.

Kvinnornas genomsnittliga inkomst motsvarade 69 procent av männens. Även inkomstsammansättningen skiljer sig åt mellan könen – 23 procent av kvinnornas inkomster kommer från den skattefinansierade allmänna pensionen, att jämföra med 3 procent för männen. För män är istället inkomstrelaterad pension och tjänstepensioner en relativt viktigare inkomstkälla.

4.3 Hushållsperspektivet: förbättrade inkomster 1999–2004

Grupperperspektivet belyser nedan utvecklingen av disponibel inkomst per konsumtionsenhet 1999–2004. Metodiken för att beräkna inkomst per konsumtionsenhet beskrivs mer utförligt i bilaga 1.

Diagram 4.2 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet i olika åldersgrupper 1999–2004 i 2004 års priser. Medianvärden

Källa: HEK 1999–2004.

Ålderspensionärerna 75 år och äldre har under hela tidsperioden haft den lägsta ekonomiska standarden. Medianen för hela befolkningen ökade reallt med 14 procent mellan 1999–2004, och utvecklingen var mycket lika den för åldersklassen 20–44 år. För ålderspensionärsgrupperna var utvecklingen cirka 10 procent både för gruppen 66–74 som gruppen 75 år och äldre. Den realla förbättringen för pensionärerna har två huvudsakliga förklaringar. Den viktigaste delen är att nyblivna ålderspensionärer med relativt högre inkomster successivt har ersatt äldre pen-

sionärer för varje år. I och med att gruppen på detta vis har förändrats varje år har medianinkomsten stigit. Den andra faktorn är följsamhetsindexeringen. Som nämnts innehåller analysen ett visst panelinslag. När de som varit pensionärer under hela tidsperioden fått följsamhetsindexerade pensioner har detta bidragit till gruppens förbättring.⁴

Trots den reala förbättringen för pensionärgruppen 1999–2004 uppvisar pensionärerna alltså ändå en svagare utveckling än övriga åldersgrupper gör. De förvärvsaktivas inkomststandard påverkades bl.a. positivt av skattelättnader såsom successivt ökande kompensation för den allmänna pensionsavgiften men också av en god reallöneutveckling.⁵

4.4 Äldre kvinnor har lägst inkomst

Det finns stora skillnader i inkomstnivå inom pensionärgruppen. Nedan visas inkomsterna efter kön och ålder. I tabell 4.3 presenteras även åldersgruppen 85 år och äldre som en egen kategori.

⁴ Kapitalinkomsterna för pensionärgruppen har försvagats något mellan 1999 och 2004, men eftersom medianobservationens kapitalinkomst är så låg har förändrade kapitalinkomster inget större förklaringsvärde i detta sammanhang.

⁵ Följsamhetsindexeringen av tillägs- och inkomstpensionerna har visserligen också följt inkomstutvecklingen för de förvärvsaktiva, dock med avdrag för normen om 1,6 procentenheter. Undantaget var årsskiftet 2001/2002 då ett tillägg i följsamhetsindexeringen om 0,4 procentenheter istället gjordes, dvs. pensionerna uppräknades med 0,4 procentenheter mer än snittinkomstutvecklingen i åldrarna 16-64.

Tabell 4.3 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet (medianen) 2004 samt real förändring sedan 1999. Kvinnor och män bland ålderspensionärerna.

		Disp ink per ke 2004	Förändring 99–04	Antal 2004
66–74	män	157 000	9%	323 000
	kvinnor	141 000	11%	362 000
75–84	män	133 000	9%	223 000
	kvinnor	116 000	8%	330 000
85+	män	121 000	17%	58 000
	kvinnor	108 000	13%	129 000
Hela befolkningen		154 000	14%	8 729 000

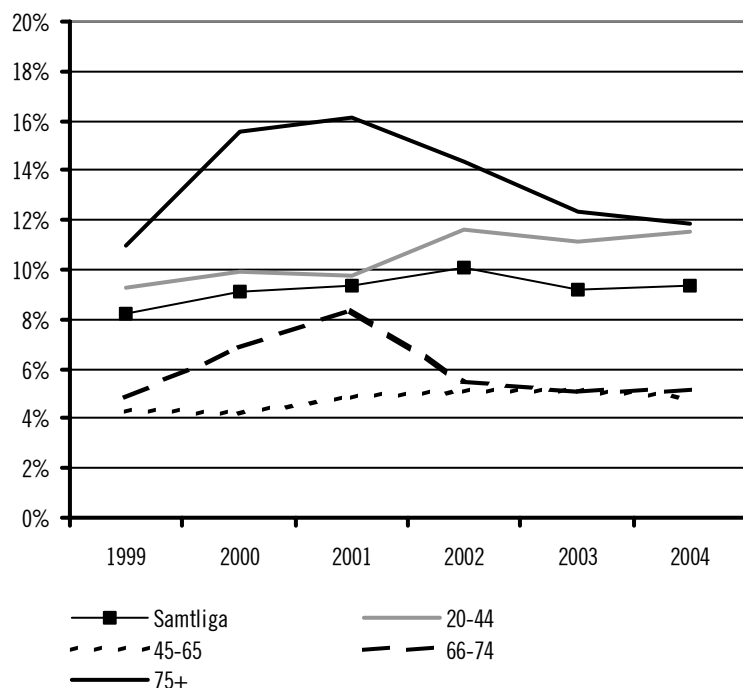
Källa: HEK 1999 och 2004.

Föga överraskande är det yngre manliga pensionärer som har den högsta inkomststandarden bland pensionärerna, en inkomst i nivå med befolkningen i stort. Lägst ekonomisk standard har kvinnor i åldrarna 85 år och äldre. Både män och kvinnor i denna åldersgrupp har uppvisat de största procentuella förbättringarna mellan 1999 och 2004. Det förbättrade bostadstillägget och garantipensionens införande har en del i detta förutom att män och kvinnor med något högre inkomster tillkommit i gruppen.

4.5 Låg andel utsatta bland yngre pensionärer – hög andel bland äldre

Samtidigt som den ekonomiska standarden för flertalet har förbättrats finns andra aspekter på utvecklingen ur ett fördelningspolitiskt perspektiv. Exempelvis är andelen med svag ekonomisk standard angelägen att belysa. Ett sätt att klassificera en individ som "ekonomiskt utsatt" är när den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet understiger 60 procent av medianen i samhället. Genom denna definition har mätts hur stor andel i respektive åldersgrupp som var ekonomiskt utsatt respektive år.

Diagram 4.3 Andelen ekonomiskt utsatta i olika åldersklasser 1999–2004
 Andel med disponibel inkomst understigande 60 procent av medianen

Källa: HEK 1999–2004.

Sett till hela befolkningen har andelen ekonomiskt utsatta varit ganska stabil 1999–2004 och legat kring 9 procent. Av diagrammet framgår att det finns stora skillnader mellan äldre och yngre ålderspensionärer. Åldersgruppen 75+ har under hela tidsperioden varit den åldersgrupp där andelen varit högst, dock minskade nivån mellan 2001 och 2004. Gruppen 66–74 år uppvisar en förhållandevis låg andel ekonomiskt utsatta trots att gruppen har en relativt låg inkomstnivå, andelen är densamma som för samhällets mest ”välbeställda” åldersgrupp, 45–65 år. Särskilt kan

noteras att i båda pensionärsgrupperna minskade andelen ekonomiskt utsatta kraftigt mellan 2001 och 2002. Orsakerna till detta är:

- Följsamhetsindexeringens introduktion
- En särskild skattereduktion om 110 kronor per månad
- Gruppens successiva förändring, där nytillkomna ”rikare” personer ersatte utgående personer med lägre inkomster
- Ett förbättrat bostadstillägg detta år (höjning från 90 till 91 procent av bostadskostnaden)

En sida av detta mått som bör nämnas är att det är ett *relativt* fattigdomsmått som kan innebära en till viss del motsägelsefulla resultat över tid. Då definitionen av ekonomisk utsatthet är en inkomst understigande 60 procent av medianinkomsten förändras denna gräns med medianinkomsten i samhället. Det innebär att när inkomstutvecklingen i ekonomin är god kan andelen utsatta öka på grund av en ökande medianinkomst, och vice versa. Att andelen ekonomiskt utsatta pensionärer ökar kan således vara ett uttryck för att de inte helt följer utvecklingen av den totala medianinkomsten, trots att ingen pensionär fått det sämre köpkraftsmässigt sett. De pensionärer som ligger nära gränsen för ekonomisk utsatthet har ofta grundskyddsförmåner såsom garantipension och BTP vilka indexeras efter prisutvecklingen, inte efter inkomstutvecklingen. Dessa pensionärer kan därför komma att klassas som utsatta om medianinkomsten ökar mer än priserna.

Om istället ekonomisk utsatthet definieras som en disponibel inkomst understigande 50 procent av medianinkomsten blir resultatet ett annat. Av tabell 4.4 framgår att pensionärgruppen med detta alternativa mått har en lägre andel utsatta än befolkningen i stort. Ingen större skillnad finns mellan kvinnor och män, förutom att andelen ekonomiskt utsatta kvinnor är något högre än männen i åldrarna 75+. Det betyder att en relativt stor del av pensionärerna i åldrarna 75+ befinner sig i intervallet mellan 50 och 60 procent av medianinkomsten. Med 60-

procentskriteriet var andelen utsatta 12 procent år 2004, att jämföra med 4 procent med 50-procentskriteriet.

Tabell 4.4 Andelen ekonomiskt utsatta i procent 1999 och 2004.

Andel med disponibel inkomst understigande 50 procent av medianen

Ålder		1999	2004
		procent	procent
66–74	Män	1	2
	Kvinnor	2	1
75+	Män	2	3
	Kvinnor	4	5
Hela befolkningen	Män	4	5
	Kvinnor	4	4

Källa: HEK 1999 och 2004.

4.6 Äldre ensamstående pensionärer har hög fattigdomsrisk

Jämförs olika undergrupper av pensionärerna uppdelat efter kön och hushållssammansättning framgår att ensamstående pensionärer har 5–7 gånger högre andel ekonomiskt utsatta än de sammanboende i samma åldersgrupp (här används 60-procentskriteriet för att identifiera ekonomisk utsatthet). Skillnaden ökade mellan 1999 och 2004. Exempelvis var 19 procent av de ensamstående kvinnorna 75 år och äldre ekonomiskt utsatta 2004, en ökning med 2 procentenheter sedan 1999. Samtidigt har andelen utsatta bland sammanboende kvinnor i samma åldersklass ungefär halverats till 3 procent. Den största ökningen av andelen fattiga har skett för ensamstående män. Exempelvis är ekonomisk utsatthet vanligare bland ensamstående män än ensamstående kvinnor i åldersklassen 66–74 år.

Tabell 4.5 Andel ekonomiskt utsatta 2004 samt förändring jämfört med 1999. Totalt antal personer i varje grupp. Andel med disponibel inkomst understigande 60 procent av medianen

Ålder			2004 procent	Förändring 99-04 procentenheter	Antal 2004
66-74	Ensamstående	Män	13	7	82 000
		Kvinnor	9	-2	142 000
	Sammanboende	Män	3	0	240 000
		Kvinnor	2	0	220 000
75+	Ensamstående	Män	17	6	96 000
		Kvinnor	19	2	336 000
	Sammanboende	Män	3	-1	184 000
		Kvinnor	3	-2	123 000
Hela befolkningen			9	1	8 729 000

Källa: HEK 1999 och 2004.

En förklaring till varför en hög andel pensionärer uppvisar en relativt låg inkomst och därför klassas som ekonomiskt utsatta är att de inte uppbär BTP – på grund av låga boendekostnader, att de har en stor förmögenhet eller att de inte ansökt om BTP.

4.7 Låg andel socialbidragstagare bland pensionärerna

Den jämförelsevis höga andelen ekonomiskt utsatta, särskilt bland ensamstående i åldersgruppen 75+, kontrasteras av det samtidigt låga socialbidragstagandet bland äldre. En procent av pensionärerna, både bland kvinnor och män, mottog socialbidrag under 2004. Åldrarna 75+ utgör inget undantag från denna låga andel.

Tabell 4.6 Socialbidragstagare efter ålder och kön 2004.*Andel av respektive åldersklass i procent*

Ålder	Kvinnor	Män
18–19	10	9
20–24	11	10
25–29	7	6
30–39	5	4
40–49	5	5
50–59	2	3
60–64	2	2
65–74	1	1
75–	1	1
Samtliga	4	4

Källa: Socialstyrelsen, Ekonomiskt bistånd årsstatistik 2004.

4.8 Gruppen ensamstående män 66–74 år har haft den sämsta inkomstutvecklingen

I tabell 4.7 redovisas den disponibla inkomsten, både dess nivå 2004 och dess förändring mellan 1999 och 2004, på kön och hushållssammansättning. Lägsta inkomstnivån hade ensamstående oavsett kön och åldersklass. Lägsta inkomstökning hade ensamstående män 66–74 år (+2 procent). Övriga grupper, med en ökning kring 10 procent, kan jämföras med förbättringar för hela befolkningen som var 14 procent 1999–2004.

Tabell 4.7 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet bland olika grupper 2004 och procentuell förändring jämfört med 1999 i fasta priser.

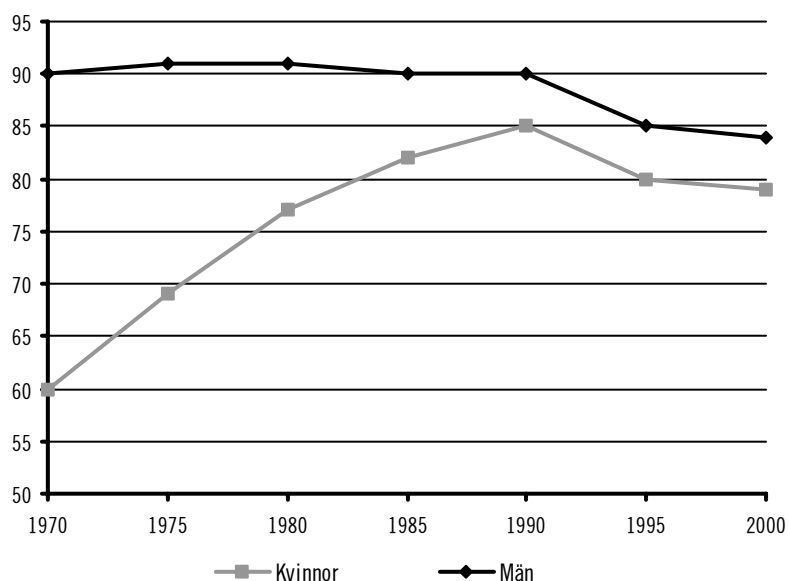
Medianvärden

Ålder			2004 kronor	Förändring 99-04, procent
66-74	Ensamstående	Män	120 000	2
		Kvinnor	119 000	10
	Sammanboende	Män	169 000	12
		Kvinnor	157 000	11
75+	Ensamstående	Män	119 000	11
		Kvinnor	109 000	8
	Sammanboende	Män	138 000	10
		Kvinnor	135 000	13
Hela befolkningen			154 000	14

Källa: HEK 1999 och 2004.

De ensamstående kvinnliga ålderspensionärerna 75+ har en kärvare ekonomisk situation än övriga. Orsaken till detta är givetvis att de inte haft samma anknytning till arbetsmarknaden som råder för kvinnor i dag. Diagram 4.4 vittnar om den snabba expansion som skedde under framförallt 1970-tal, och där skillnaderna mellan kvinnor och män i arbetskraftsdeltagande successivt minskat med tiden.

Diagram 4.4 Arbetskraften i procent av befolkningen åldrarna 20–64 år

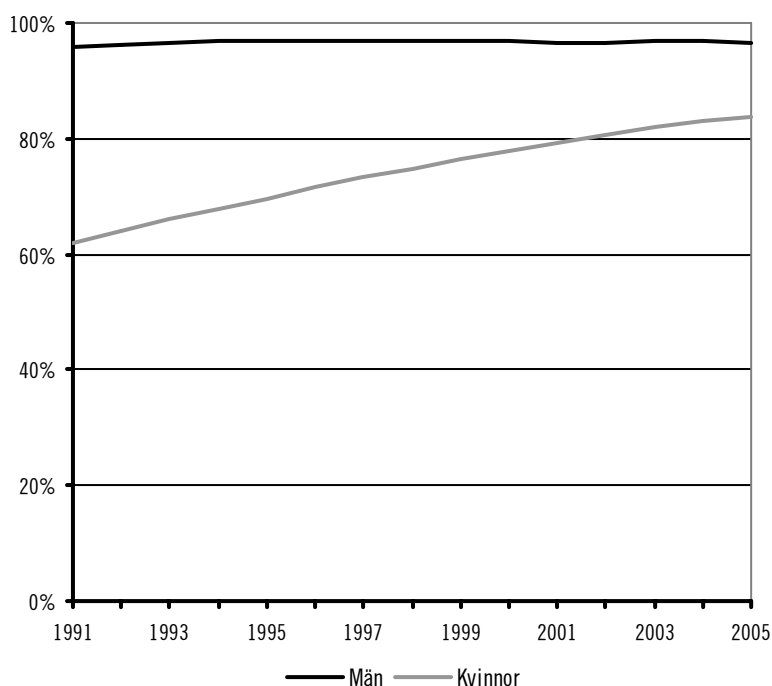

Källa: SCB, Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 1970–2000.

4.9 Andelen kvinnor med en inkomstgrundad pension har ökat i snabb takt

Allt fler kvinnor har en inkomstgrundad pension bland pensionärerna. Skillnaden mellan kvinnor och män i detta avseende åren 1991–2005 visas i diagram 4.5. Andelen med inkomstgrundad pension kan sägas spegla utvecklingen av arbetskraftdeltagandet bland kvinnor och män med en eftersläpning. Under hela perioden 1991–2005 har omkring 95 procent av männen haft en inkomstgrundad pension. Andelen bland kvinnorna har ökat från 62 till 84 procent.

Diagram 4.5 Andelen av pensionärerna med inkomstgrundad pension 1991–2005. Män och kvinnor

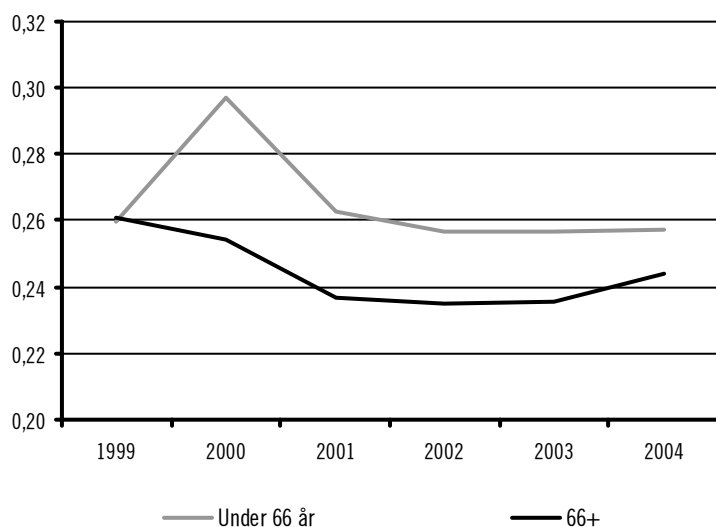

Källa: Försäkringskassan.

4.10 Minskad inkomstjämlighet 1999–2004

Ett vanligt mått på hur jämnt inkomsterna är fördelade är den sk. Gini-koefficienten. Koefficienten antar värdet 0 om inkomsterna är lika för alla och värdet 1 vid maximal ojämlikhet, dvs. om en person har all inkomst. I internationella jämförelser uppvisar Sverige oftast en ganska sammanpressad inkomststruktur, dvs. en relativt låg Gini-koefficient jämfört med andra länder.

Diagram 4.6 Gini-koefficient 1999–2004
Gini efter disponibel inkomst per konsumtionsenhet

Källa: HEK 1999–2004.

Av diagram 4.6 framgår hur inkomstspridningen för pensionärerna (66+) utvecklats men också hur den förhåller sig till Gini för personer yngre än 66, åren 1999–2004.

Jämfört med befolkningen i stort har pensionärerna en mer sammanpressad inkomststruktur.⁶ Precis som pensionärerna har gruppen yngre än 66 år haft en minskande Gini-koefficient sedan år 2000. Det har visat sig att en stor del av denna förändring kan förklaras av varierande kapitalinkomster. Exkluderas kapital-

⁶ En faktor som minskar Gini-koefficienten är valet av disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Spridningen skulle t.ex. ha blivit större om vi valt att beräkna Gini-koefficienten på individuella disponibla inkomster. När en stor andel i en åldersklass är sammanboende minskar inkomstskillnaderna eftersom personer inom samma hushåll får samma disponibla inkomst per konsumtionsenhet, detta trots att de individuella inkomstskillnaderna inom hushållet kan vara stora.

inkomster blir förändringarna klart mindre, men ändå sjunkande.⁷

Gini för ålderspensionärsgruppen har minskat med 7 procent 1999–2004 – detta är ett trendbrott eftersom perioden 1995–1999 kännetecknades av en *ökande* Ginikoefficient delvis pga. de nyblivna pensionärernas högre inkomster (se bl.a. Ds 2002:14). Till en stor del kan den reducerade inkomstjämligheten även här förklaras av minskande kapitalinkomster för dem med höga inkomster. Kapitalvinsterna är mycket ojämnt fördelade och återfinns främst i toppen av inkomstfördelningen. En andra orsak skulle kunna vara vissa reformer som särskilt inneburit förbättringar för de pensionärer som haft något lägre inkomster: höjt särskilt grundavdrag (2001), mer förmånliga BTP- och SBTP-regler (2001 och 2002) och införandet av garantipensionen 2003. En tredje förklaring kan vara att gruppen börjat ” mogna ” inkomstmässigt – inkomstskillnaderna mellan de nyblivna pensionärerna och de befintliga är inte fullt så höga som de tidigare var.

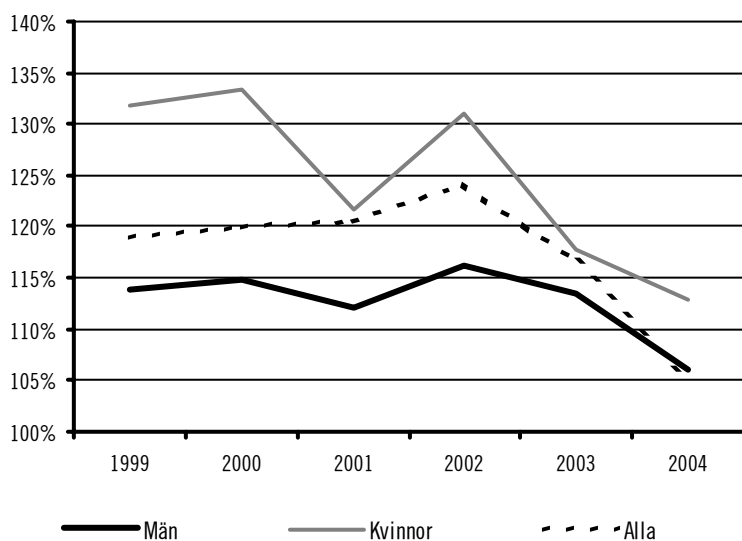
4.11 Minskande inkomstskillnader mellan nya pensionärer och gruppen i stort

Undersöks respektive årskull *nyblivna* pensionärer åren 1999–2004 är det kvinnorna som uppvisat höjda inkomster. De kvinnor som gick i pension 2004 hade reallt 10 procent högre inkomster än motsvarande årskull 1999.⁸ Trots att de nyblivna kvinnliga pensionärerna uppvisat högre inkomster har inkomstskillnaden minskat mellan dessa och kvinnliga pensionärer i stort. De nyblivna manliga pensionärerna har inte ökat sin inkomst, och även här har skillnaden minskat. Hur denna relation har utvecklats åren 1999–2004 för både män och kvinnor visas i diagram 4.7 nedan.

⁷ Enligt SCB HE 21 SM 0501 minskade Gini för samtliga individer 14 procent mellan 2000 och 2003 vad gäller disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Exkluderades reavinsterna var förändringen endast 4 procent.

⁸ Jämförelsen har gjorts mellan 66-åringar respektive år och inkomsten är den individuella pensionsinkomsten före skatt (medianvärdet).

Diagram 4.7 Nyblivna pensionärers medianinkomst i relation till samtliga pensionärers 1999–2004. Män och kvinnor.

Not: I diagrammet har de 66-åriga kvinnornas inkomst jämförts med samtliga kvinnors 66+ respektive år (linjen kvinnor) och motsvarande för männen. Inkomsten är total pensionsinkomst före skatt.

Källa: HEK 1999–2004.

Skillnaden mellan nyblivna pensionärer och gruppen i stort har minskat från 19 till 5 procent mellan 1999 och 2004. För kvinnorna är minskningen än större, från 32 till 13 procent. Dessa minskade skillnader är ett uttryck för att hela pensionärsgruppen fått högre inkomster.⁹ Då nyblivna pensionärer successivt ersätter äldre med lägre inkomster ökar medianinkomsten i pensionärsgruppen.

⁹ Till viss del kan införandet av garantipensionen 2003 förklara den minskade skillnaden mellan nya pensionärer och gruppen i stort. Eftersom här mäts inkomsterna före skatt innebar således garantipensionens introduktion ett inkomstlyft 2003. Men ändå gäller att inkomstskillnaderna mellan nya och samtliga pensionärer fortsatte minska 2004.

5 Utgifter

Den ekonomiska situationen har dels en inkomstsida som belyses ur flera perspektiv i den här rapporten. Utgiftssidan är emellertid också angelägen att illustrera för att få en helhetsbild. Det är däremot inte möjligt att göra det i samma omfattning. Framförallt är det bristen på datamaterial som gör att utgiftssidan inte kan mäta sig med inkomsterna vad gäller det statistiska underlagets omfång och alternativformer. Detta är egentligen inte alls särskilt konstigt med tanke på den noggrannhet och precision som krävs då ett hushålls utgifter skall sammanställas. Inkomster däremot, registreras automatiskt i samband med varje taxering.

5.1 Bostaden en stor utgiftspost för pensionärerna

Statistiska centralbyråns undersökning om Hushållens utgifter, HUT, möjliggör en jämförelse mellan pensionärsgruppen och förvärvsaktiva hushåll med avseende på konsumtionsmönster.¹

¹ Det bör observeras att urvalet i HUT har dragits på personer upp till 79 års ålder vilket medför att äldre personer är underrepresenterade. Exempelvis ingår därmed ingen ensamstående person 80 år och äldre i undersökningen.

Tabell 5.1 Andel av de totala utgifterna per hushåll 2003

	Andel av utgifterna, procent		Kronor	
	66– år	20–65 år	66– år	20–65 år
Livsmedel	16	12	24 800	29 100
Alkoholfria drycker	1	1	2 000	2 800
Utemåltider	2	4	2 900	9 500
Akoholhaltiga drycker	2	2	3 000	4 300
Tobak	1	1	1 000	2 400
Förbrukningsvaror	2	2	3 000	5 300
Hushållstjänster	3	5	8 400	11 900
Kläder och skor	3	5	5 200	14 400
Bostad	35	27	50 800	60 800
Möbler, inventarier etc	5	5	8 400	14 900
Hälsa- och sjukvård	4	2	9 100	5 200
Transport	11	15	20 800	44 400
Fritid och kultur	16	18	27 600	47 800

Källa: SCB, HUT.

För pensionärerna är den största utgiftsposten boendet. Mer än en tredjedel av utgifterna kan hänföras till detta.² Därefter utgör livsmedel med 16 procent den näst största posten – detta skall ställas i relation till åldrarna 20–65 år där utgiftsandel för livsmedel är lägre. De yngre åldrarna lägger istället en större del på utemåltider. En annan tydlig skillnad mellan pensionärerna och de i arbetsför ålder är pensionärernas högre utgifter för hälso- och sjukvård, både som andel och det är dessutom den enda post som är större mätt i kronor. Samtidigt är kläder och skor samt transporter relativt mindre utgiftsposter för pensionärerna jämfört med förvärvsaktiva. Hemtjänstavgifter ingår under posten hushållstjänster. Här lägger pensionärshushållen en mindre andel än de förvärvsaktiva. Anledningen till pensionärshushållens rela-

² Undersöks endast ensamstående pensionärer är bostaden en än större utgiftspost, 42 procent av utgifterna. Både ensamstående och sammanboende pensionärer har en större utgiftsandel som går till bostaden än resp. kategori bland de förvärvsaktiva.

tivt låga utgifter vad gäller hushållstjänster är förmodligen att äldre ensamstående personer, som har ett större behov av hemtjänst, inte finns representerade i undersökningen.

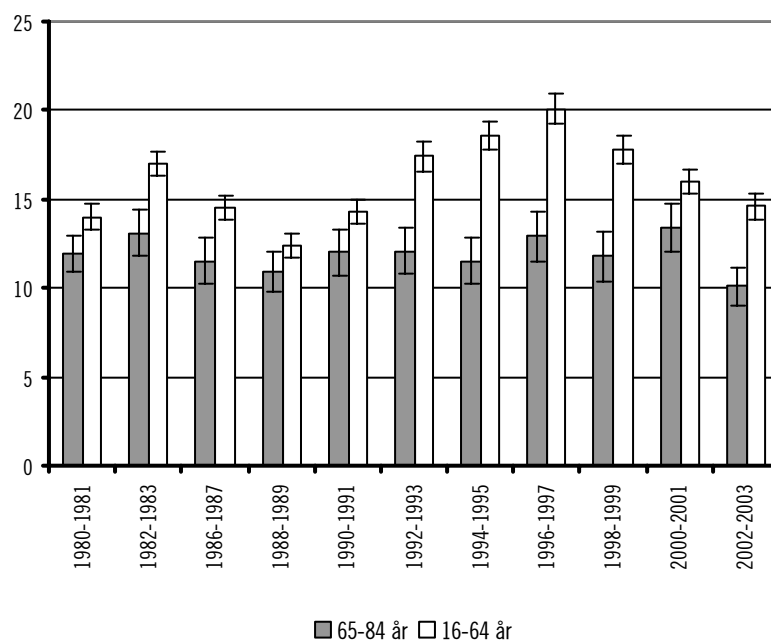
Det bör kommenteras att hushållen i arbetsför ålder är större än pensionärshushållet i genomsnitt. Det är en orsak till att hushållen i åldrarna 16–64 år har större utgifter räknat i kronor.

5.2 Nio av tio pensionärer har en kontantmarginal

I levnadsnivåundersökningarna ställs frågan om kontantmarginal, personen tillfrågas om man inom en vecka kan uppbåda ett visst belopp för att klara oförutsedda utgifter. Senaste undersökningen 2002/2003 var denna kontantmarginal satt till 14 000 kronor. Tio procent av pensionärerna uppgav en avsaknad av sådan likviditet, den hittills lägsta nivån sedan mätningarna inleddes 1980. Studeras åldersgruppen 16–64 år uppger 15 procent avsaknad av kontantmarginalen den senaste mätningen. Andelen 16–64 år som saknar kontantmarginal har under hela den undersökta tidsperioden varit högre än den för pensionärerna och varierat i en större omfattning.

Diagram 5.1 Andel som uppger att de saknar kontantmarginal 1980–2003

Procent, 95-procentigt konfidensintervall inom klamrar

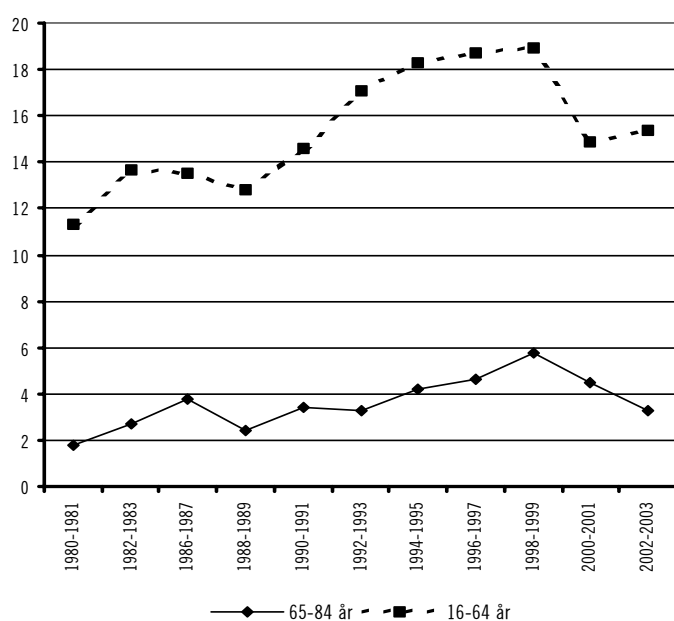
Källa: ULF.

5.3 Ekonomisk kris vanligare bland förvärvsaktiva än pensionärer

I levnadsnivåundersökningarna finns även frågor kring om man under det senaste året upplevt en ekonomisk kris. Definitionen av ekonomisk kris är att man under de senaste 12 månaderna haft problem att klara de löpande utgifterna (vilket innebär mat, hyra m.m.) och att man då antingen tvingats låna till dessa löpande utgifter, sökt socialhjälp eller nödgats låta bli att betala t.ex. hyran.

Andelen pensionärer (här 65–84 år) som befunnit sig i ekonomisk kris är klart lägre än andelen i åldersgruppen 16–64 år. Båda åldersgrupperna uppvisade en ökande andel under 1990-talet, för att därefter ha minskat något. I senaste undersökningen uppgav 3 procent av pensionärerna att de haft en ekonomisk kris, för åldrarna 16–64 år var motsvarande andel 15 procent. Pensionärerna har vanligtvis lägre utgifter än de förvärvsaktiva hushållen, men den lägre andelen med ekonomisk kris kan också bero på att pensionärsgruppen i mindre utsträckning har lån och kreditkulder, att de har större tillgångar samt att äldre måhända har en bättre ekonomisk planering eller åtminstone mer förutsägbara ekonomiska framtidsutsikter.

Diagram 5.2 Andelen som upplevt en ekonomisk kris 1980–2003
Procent

Källa: ULF.

Undersöks pensionärerna på temat ekonomisk utsatthet och ekonomisk kris blir resultaten delvis motsägelsefulla. I kapitel 4 kunde konstateras att en relativt stor andel av de ensamstående pensionärerna uppvisade så låg inkomst att de klassades som ekonomiskt utsatta (se tabell 4.5). Samtidigt är socialbidragstagandet och andelen som upplevt ekonomisk kris förhållandevis lågt bland pensionärer jämfört med den övriga befolkningen.

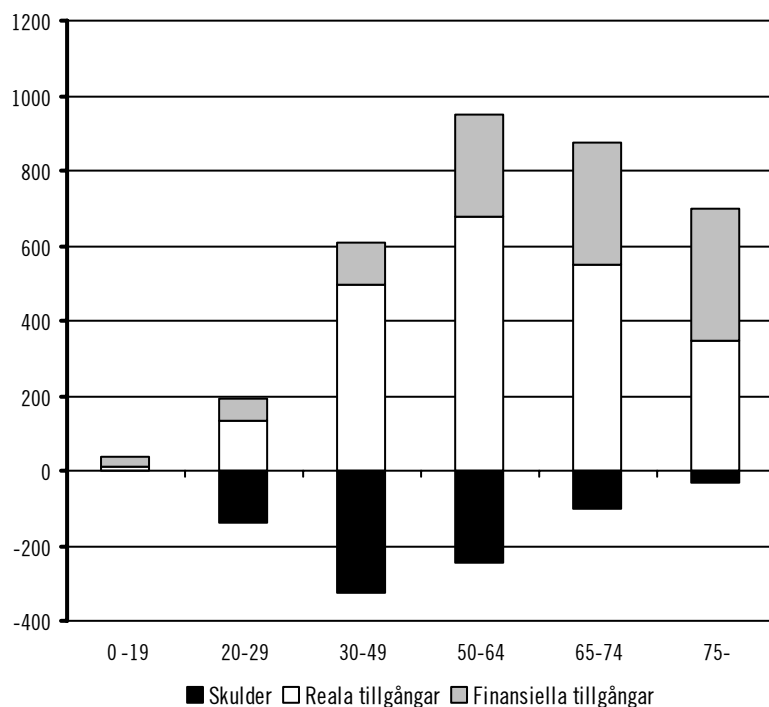
6 Tillgångar och skulder

6.1 Pensionärerna har stora tillgångar i genomsnitt

Vid sidan av de årliga inkomsterna från t.ex. arbete och pension har många också tillgångar och skulder som påverkar den ekonomiska levnadsnivån. Tillgångar kan ge en trygghet och även bidra till den materiella levnadsstandarden i det fall att tillgångarna är reala, som t.ex. hus. Förmögenhetsbilden visar därför ytterligare en sida av pensionärernas ekonomiska situation. I det här avsnittet jämförs de äldres tillgångar med andra åldersgruppers. Tillgångssidan kan delas in i *reala* tillgångar (huvudsakligen bostäder, här värderade till marknadspris) och *finansiella* tillgångar (aktier, banktillgångar, obligationer m.m.). *Nettoförmögenheten* utgörs av summan av de reala och finansiella tillgångarna minus skulderna (som t.ex. består av bostadslån och studielån). Som framgått i kapitel 5 är pensionärskollektivet i mindre utsträckning än andra grupper utsatta för ekonomiska svårigheter vad avser de löpande utgifterna. En större andel har också en kontantmarginal. Detta kan vara direkt relaterat till gruppens förhållandevis goda tillgångar.

Diagram 6.1 Reala och finansiella tillgångar i olika åldersgrupper 2003.

Medelvärden i tusental kronor

Källa: SCB, totala förmögenhetsstatistiken 2003.

De ”yngre” pensionärsåldrarna 65–74 år uppvisar den högsta genomsnittliga nettoförmögenheten om nästan 800 000 kronor. Nettoförmögenheten utgörs i regel till en stor del av värdet på bostaden, för gruppen 65–74 år utgör de reala tillgångarna 79 procent av de totala tillgångarna. Som framgår av diagram 6.1 har pensionärerna en låg skuldsättningsgrad. Även åldersklassen närmast ålderspension, 50–64 år, har relativt stora tillgångar. Alla de tre äldsta åldersklasserna har i genomsnitt också en god likvid marginal i form av finansiella tillgångar vilket kan vara en för-

klaring till varför så få pensionärer har upplevt ekonomiska kriser under året (se avsnitt 5.3).

Åldersgrupperna under 50 år uppvisar en klart lägre nettoförmögenhet, vilket i sig är naturligt då lån till studier och boende karakteriserar dessa åldrar (en hög andel av tillgångarna är belånad). Det är stora skillnader mellan medelvärdet och medianvärdet i förmögenhetssammanhang. Medelvärdet ligger alltid högre eftersom ett fåtal personer har extremt höga förmögenheter. Exempelvis var medelvärdet i nettoförmögenhet sett till hela befolkningen 364 000 kronor år 2003 – att jämföras med medianen som var 32 000 kronor.

6.2 Var femte pensionär saknar tillgångar

Alla pensionärer har inte tillgångar som utgör en ekonomisk reserv. Nästan 20 procent saknade eller hade negativ nettoförmögenhet 2003 (här sett utifrån skattepliktiga tillgångsslag). Ingen större skillnad fanns här mellan kvinnor och män. Motsvarande för dem i åldersgruppen 20–65 år var drygt 50 procent. 70 procent av de kvinnliga pensionärerna hade en nettoförmögenhet som översteg 50 000 kronor. Av männen var det 77 procent.

Tabell 6.1 Andel efter nettoförmögenhet 2003, åldrarna 20–65 och 66 år och äldre. Procent

	20–65 år		66+	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Nettoförmögenhet negativ	48	49	7	10
noll	5	5	12	7
1–50 tkr	10	8	11	7
50–1000 tkr	34	33	59	60
> 1000 tkr	4	6	11	17
Summa	100	100	100	100

Not: Förmögenhetsbegreppet är något annorlunda jämfört med det tidigare redovisade i diagram 6.1. Förmögenheten i tabell 6.1 baseras på skattepliktiga tillgångsslag, vilket innebär att t.ex bostäders värde inte uppgår till marknadsvärdet utan taxeringsvärdet.

Källa: HEK 2003.

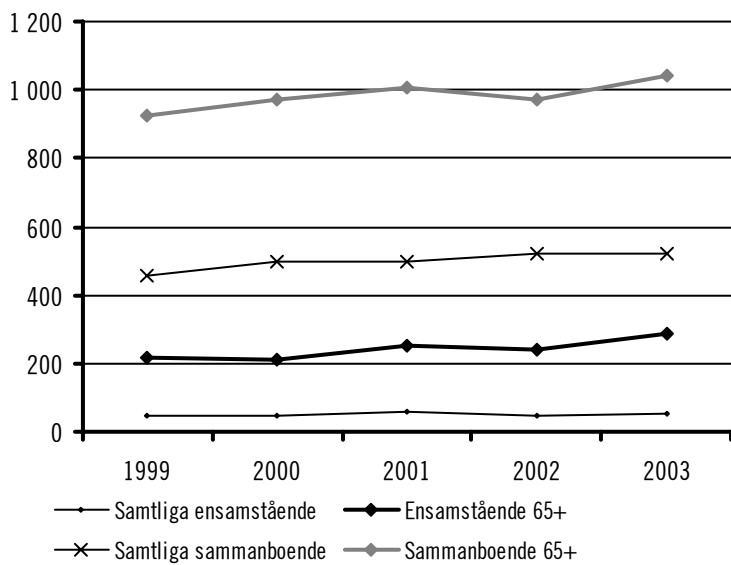
6.3 Pensionärshushållen rikare och har ökat sin förmögenhet mer än övriga

Undersöks nettoförmögenhetens utveckling uppdelat på olika hushållstyper framgår att såväl ensamstående som sammanboende pensionärer har en förmögenhet som klart överstiger medianförmögenheten för samtliga hushåll (diagram 6.2). Ensamstående pensionärer har ungefär en fem gånger så stor nettoförmögenhet som den för alla åldrar bland ensamstående. Sammanboende pensionärer har en dubbelt så stor förmögenhet som den för gruppen samtliga sammanboende. Även utvecklingen 1999–2003 har varit gynnsam för åldersgruppen 65+. De ensamstående pensionärernas nettoförmögenhet har ökat med 33 procent och de sammanboendes med 13 procent.

Diagram 6.2 Olika hushållstypers nettoförmögenhet 1999–2003.

Medianvärden.

Tusentals kronor per hushåll.

Källa: HEK 1999–2003.

Bilaga 1 Att beräkna disponibel inkomst per konsumtionsenhet

I den här studien har hushållens disponibla inkomst, justerad för försörjningsbörda, använts som mått på inkomststandard (kapitel 4). Nedan följer en förklaring av hur detta mått är konstruerat.

Ett hushålls bruttoinkomst utgörs av summan av arbetsinkomster, kapitalinkomster och positiva transfereringar. Hur höga eller låga bruttoinkomster ett hushåll har säger dock mycket litet om dess ekonomiska standard. För att komma närmare ett verkligt mått på hushållets ekonomiska standard måste de negativa transfereringarna (först och främst skatten) dras ifrån bruttoinkomsten. Det som återstår är hushållets disponibla inkomst.

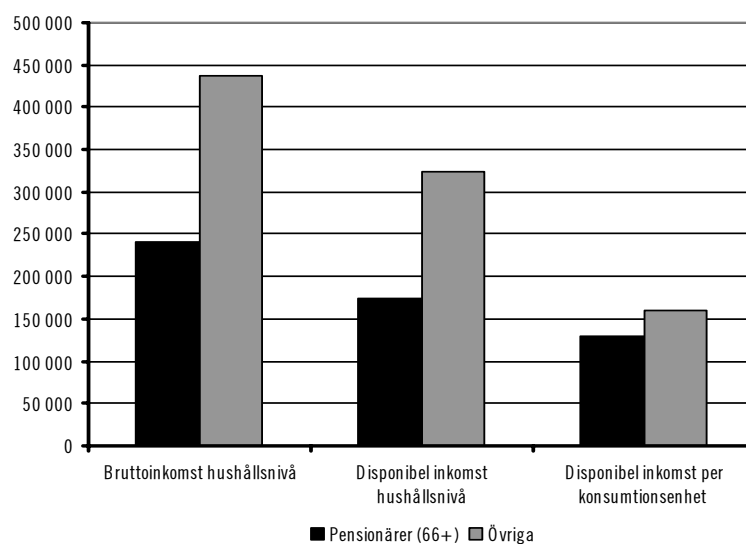
Inte heller den disponibla inkomsten är ett rättvisande mått på den ekonomiska standarden. Hänsyn måste också tas till hushållets försörjningsbörda, det vill säga hur många personer som bor i hushållet och som alltså ska försörjas av den disponibla inkomsten. Sådan hänsyn tas genom att man dividerar den disponibla inkomsten med hushållets antal "konsumtionsenheter". Man skulle kunna tänka sig att helt enkelt dividera med antalet hushållsmedlemmar men eftersom det finns vissa stordriftsfördelar med parhushåll jämfört med ensamhushåll och eftersom barn inte har lika höga kostnader som vuxna, skulle en sådan operation inte bli rättvisande. I stället används följande system:

Tabell B1.1 Vikter för beräkning av antalet konsumtionsenheter

Ensamboende och första vuxen i samboförhållande	1,00
Andra vuxen i samboförhållande	0,51
Första barn 0–19 år	0,52
Andra och påföljande barn 0–19 år	0,42
Ytterligare vuxen	0,60

Konsumtionsenheterna baseras på den skala som presenterades av SCB i samband med att HEK 2004 publicerades. Då hushållets konsumtionsenheter summerats och man dividerat hushållets disponibla inkomst med antalet konsumtionsenheter erhålls det som i den här rapporten benämns som disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Diagram B1.1 Bruttoinkomster per hushåll, disponibla inkomster per hushåll samt disponibel inkomst per konsumtionsenhet för pensionärer och övriga år 2004, median

Källa: HEK 2004.

Diagram B1.1 visar hur relationen mellan pensionärshushållens inkomster och övrigas förändras då man går från hushållets sammanlagda bruttoinkomster via disponibla inkomster till inkomststandard per individ. Vi kan konstatera att pensionärshushållet har drygt 195 000 kronor lägre bruttoinkomster än övriga hushåll. De övriga hushållen betalar dock mer skatt än pensionärshushållen och därmed blir skillnaden i disponibla inkomster mindre än vid jämförelse av bruttoinkomsterna.

Den stora utjämningen mellan pensionärerna och övriga sker dock då den disponibla inkomsten korrigeras för försörjningsbörda, det vill säga då disponibel inkomst per konsumtionsenhet beräknas. Det beror på att det i genomsnitt är betydligt färre som ska försörjas med pensionärshushållens disponibla inkomster än med övriga hushålls disponibla inkomster. Pensionärshushållen består nästan alltid av en eller två personer, medan övriga hushåll ofta är större. Därmed blir skillnaden mellan hushållets disponibla inkomst och disponibel inkomst per konsumtionsenhet betydligt mindre för pensionärerna än för övriga.

I den här undersökningen har genomgående *individvikter* använts i samband med att disponibel inkomst per konsumtionsenhet presenterats. Varje urval i HEK-materialet består av ett antal individer som tillsammans utgör ett antal hushåll. Alla individer som tillhör samma hushåll har samma disponibla inkomst per konsumtionsenhet. När exempelvis pensionärsgruppens disponibla inkomst per konsumtionsenhet skall jämföras med den övriga befolkningens måste urvalsmaterialet räknas upp till nationell nivå. När detta skall göras finns två tänkbara tillvägagångssätt: hushållsvikter och individvikter. Om hushållsvikter används får alla hushålls inkomst samma vikt. Vid användning av hushållsvikter spelar det vid uppräkningsenheten ingen roll hur många individer som lever i hushållet. I praktiken innebär detta tillvägagångssätt att individer i enmanshushåll får större betydelse för resultatet än individer i flerpersonghushåll. Med individvikter tas istället hänsyn till hushållsstorleken, och vid uppräkningsenheten får därför varje hushåll en vikt i proportion till sin storlek. Användandet av individvikter innebär att alla individer ges

samma betydelse i analysen, oavsett om de lever i ensamhushåll eller flerpersonghushåll.

Bilaga 2 Regelförändringar 1999–2006

1999–01

Ersättningsnivån i BTP höjs från 85 till 90 procent av bostadskostnaden mellan 100–4 000 kronor.

Folkpension och ATP beräknas åter med det fulla basbeloppet. Basbeloppet benämns från år 1999 prisbasbeloppet.

1999–06

Pensionstillskottet höjs till 56,9 procent av prisbasbeloppet.

2001–01

Delpension upphör att nybeviljas.

Taket för särskilt grundavdrag höjs till 1,559 gånger prisbasbeloppet för ogift och 1,381 gånger prisbasbeloppet för gift pensionär. Det allmänna grundavdraget höjs.

Den maximala boendekostnad som ger BTP höjs från 4 000 till 4 500 kronor. "Golvet" om 100 kronor tas bort.

För SBTP höjs gränsen för den bostadskostnad som kan beaktas från 5 200 kronor till 5 700 kronor. Vidare höjs gränsen för skälig levnadsnivå till lägst 1,294 gånger prisbasbeloppet för den som är ogift och lägst 1,084 gånger prisbasbeloppet för den som är gift.

2002–01

Följsamhetsindexering av tilläggspension för dem som under året fyller 66 år eller mer. Det innebär att tilläggspensionen räk-

nas upp i förhållande till genomsnittliga inkomstutvecklingen i samhället.

Nivån för BTP höjs från 90 till 91 procent av bostadskostnaden som inte överstiger 4 500 kronor per månad. Åldersgränsen för när ett hemmavarande barn ska anses som självförsörjande och därmed svara för en del av bostadskostnaden höjs från 18 till 20 år.

En särskild skattereduktion införs för pensionärer. Reduktionen innebär en sänkt skatt med upp till 110 kronor/månad.

2003–01

Det reformerade ålderspensionssystemet träder i full kraft. Grundskyddet dvs. folkpension och pensionstillskott ersätts av garantipension. ATP ersätts av tilläggspension. Det särskilda grundavdraget för folkpensionärer (SGA) tas bort.

Äldreförsörjningsstöd införs för personer som fyllt 65 år och som inte kan försörja sig genom det allmänna pensionssystemet eller på något annat sätt. Ersättning ges upp till en skälig levnadsnivå motsvarande SBTP. Även ersättning för en skälig bostadskostnad kan ges. Stödet betalas ut vid bosättning i Sverige och är helt inkomstprövat.

Ändrade BTP-regler med anledning av det reformerade pensionssystemet. Dessutom sker förändringar i inkomstprövningen då inkomstbegreppet bättre skall överensstämma med skattelagstiftningen.

2005–01

Höjt bostadskostnadstak för BTP från 4 500 till 4 670 kronor per månad för ogifta personer och med 85 kronor per månad för gifta. SBTP och äldreförsörjningsstöd höjs med motsvarande belopp.

2006–01

Höjt bostadskostnadstak för BTP med 180 kronor per månad för ogifta personer och med 90 kronor per månad för gifta som

har fyllt 65 år. SBTP och äldreförsörjningsstöd höjs med motsvarande belopp.

2006-04

Ersättningsgraden i BTP-systemets höjs från 91 till 93 procent av boendekostnaden.

Departementsserien 2006

Kronologisk förteckning

1. En strategi för Sveriges säkerhet. Försvarsberedningens förslag till reformer. Fö.
2. Gruvverksamheten i Kiruna och Malmberget – vissa administrativa förutsättningar för utvecklingen. N.
3. Skydd mot internationella hot mot folkhälsan. S.
4. Rätten till ersättning för kostnader för vård i annat EES-land. En översyn. S.
5. Ändringar i luftfartslagen – kompletterande bestämmelser till två EG-förordningar på lufträttens område. Ju.
6. Informationskrav i noterade företag, m.m. Fi.
7. Vållandebrotten i trafiken. Ju.
8. Paketresor. Ju.
9. Rättvisa och jämlika villkor på bostadsmarknaden. M.
10. Klarspråk lönar sig – klarspråksarbete i kommuner, landsting och statliga myndigheter. Ju.
11. Könsfördelningen i bolagsstyrelser. Ju.
12. Trafikförsäkringsfrågor m.m. Ju.
13. Var det bättre förr? Pensionärernas ekonomiska situation i början av 2000-talet. S.

Departementsserien 2006

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Ändringar i luftfartslagen – kompletterande bestämmelser till två EG-förordningar på lufträttens område. [5]

Vållandebrotten i trafiken. [7]

Paketresor. [8]

Klarspråk lönar sig – klarspråksarbete i kommuner, landsting och statliga myndigheter. [10]

Könsfördelningen i bolagsstyrelser. [11]

Trafikförsäkringsfrågor m.m. [12]

Försvarsdepartementet

En strategi för Sveriges säkerhet. Försvarsberedningens förslag till reformer. [1]

Socialdepartementet

Skydd mot internationella hot mot folkhälsan. [3]

Rätten till ersättning för kostnader för vård i annat EES-land. En översyn. [4]

Var det bättre förr? Pensionärernas ekonomiska situation i början av 2000-talet. [13]

Finansdepartementet

Informationskrav i noterade företag, m.m. [6]

Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet

Rättvisa och jämlika villkor på bostadsmarknaden. [9]

Näringsdepartementet

Gruvverksamheten i Kiruna och Malmberget – vissa administrativa förutsättningar för utvecklingen. [2]